

120 rub.
Pygy telegejnin proletariarъ poigaz
Soen cyklyn tarlatkan arattarъ, kaffarъnar!

34000
KЫЗЫЛ ШЕРИО

**SOVETTIN ARAT
CONNARЫNЫN
TӨREEN OOLU**

**ТАРН ТҢНЫН АГИТПРОФ
КИДИЗИ**

Кызыл — 1942

Lenin-pile Stalin—Къзы Шериқни рааштыңсылары полғаш организаксылары

I

SSRE-nin Yletpyrccin-Taraaccыnnың Къзы Шerii полғаш Talajның Къзы Flodu turgustunganьндан peer 24 cыл poop turar tur. Po erthen 24 cылдьң ішінде Къзы Шериқ полғаш Къзы Flot полза, Октаврның Socialistьој uluoј revolutunуң caalap алған tiilelgelerin полғаш Sovettің ьдыктьој curttun камғалап turar socializm curttunуң канcaar-taa aaj-cok кыштыој сууру, тајзыннарға ең сырттenciој кыш poop, өзур ьзыккан. Po аразында Къзы Шериқ, телегеј кығында ең-не кыштыој, ең-не мурнаксы шеріој poop хуулған.

Ооң cыдагаань cydel teerge, Къзы Шериқни Uluoј Lenin, paşkь Stalin полғаш Uluoј volsevick nam yndezilep, genialдьој раашталга-pile хандьыр, ооң tiilelgelerin organizastap kelgeninde полур.

Proletарның Socialistьој revoluzu podunun мурнунга turgustungan төөгылыој sorulgalarьн eccizinge cedir кыssedirde, yletpyrccin аңдь podu конcuој кыштыој revolustuoј шеріқлиқ полур узурлуој теп, Rossijaga proletарның diktatu-

ru tiileeriniň ырак мurnunda-la Lenin, Stalin sugaalap turgannar. Cyge teerge, kandьoй-taa tergiidekci aңь, ылаңьja yletpyrccin aңь, pir eves jozuluoй tergiidekci aңь polur tep po-daar polza, podunuң cepsektioй kyzy—şerioй cokka turup şьdavas.

Kandьoй-taa tiilelgelioй revolustunң pir tugaar sugula sorulgazь polza, ergi şerioйni tyzyryp cok kьlgaş, onu caa şerioй-pile soluuru polur tep marksizm-leninizm өөredip turar tur. Ooң uzurundan yletpyrccin aңьньң namь, Lenin—Stalinnьң namь polza, proletariattь cepseoйleer ajttььoйнь, caa, revolustuoй şerioйni turguzar tugajьnda temissel corudaгьн tergiin sugulaga көryp turgan.

1905-1907 сьldarda orustunң pir tugaar бур-зuas-demokrattьoй revoluzunuң yjezinde volşevik nam, Lenin, Stalinnьң paaştalgazь-pile ylet-pyrccin aңьньң paaştajь cepsektioй otrjatta-гьн turguzar tugajьnda polgaş soldattarnь, suoй şerioйlerin тура-xалььşкьн yндырген connuң ta-lazьн-ce тьрттьр алыр teeş, olarnьң orttuzunga revolustuoй surttaal азььн organizastaar tugaj-ьnda канcaar-taa aaj-cok uluoй азьл corutkan-par.

1917 сьlda хаан jozunu tyzyrgeniniң paaş-tajь хунnerinde-le Lenin—Stalinga paaştatkan volşevik nam polza, podunuң eң ekki азьldak-сьларьн yletpyrccin aңьнь cepseoйleeri-pile, kuştyoй tajьньсь pөlykterni organizastap turgu-zarь-pile fabrik, zavottar-ce corutkulaan. Ooң-pile cergeleştir namньң paza pir eleen uluoй kyзyn şerioй kezekterin-ce oktaan, namньң ol азьldakсьларь udavaanda frontuda soldat orga-nizastарьньң polgaş komitetteriniң удурttulгазьн pottарьньң xолunga tudup ap şьdaannar. Кор-nilof generalдьң kontrrevolustuoй xалдаaşкьнь-

ның хуннерінде Къзы Гвардija полза, Кормило f туң ол халдааşkьнынъ съj шаар пазьр шыдаан кол куш полган.

Мьндьоюнъ телеезинде, Октаврның Социалистьоj революзу унериниң уjezинде волшевик нам полгаş yлетпырccин аңь елеен хөj сепсектиоj куштыоj поор турган, Ыаңьja Къзы Гвардija-ның отрjаттарь, револустуң талазьн-це шилцип келген бир кезек ерги полкalar, ерги шерюниң өске-таа кезектери, паза оон аңьда Baltij талaj-ның флотунуң суоj шерюleri турган. 1917 сьдьнъ октаврның хуннеринде, ол сепсектиоj куштер улуоj ролду ойнаан. Ленин-pile Stalin ол куштерге таянгаş, yлетпырccин аңьнынъ сепсектиоj тура-халььşkьнынъ шуут пaaштааннар.

Октаврның Социалистьоj революзу тилеен сонда, пaaштаjгь аjларда Совет республиктьнъ podунуң токтаамал шерii cok, ьндьоj шерюj тургустунmaan турган. Ынсаарга, ерги шерюj сандарap турган полгаş ерге-сагыргань podунуң xолунга алган аңь полур yлетпырccин аңьнынъ ерге-азьнъ кансар-таа камгалар шыдавас турган. Къзы Гвардija полза, curtтуң cyc пырызундеп пaaзын ковайттыр ундыруп келген таşтыккьнынъ imperialистериниң полгаş иштиккинiң контрреволюзунуң халдааşkьнынъдан аныjak Советтинъ кыргынезин камгалаарьнынъ улуоj сорулгаларьн кысседиринге куш сепсес турган. Ооң узундундан сaa, токтаамал, пызьоj сагылга curумлуоj Къзы Шериоjни топ тораан тургузарь ерге cok сугула аргарган.

1918 сьдьнъ январьнынъ 15(28)-те Yлетпырccин-Тараaccьнынъ Къзы Шериин тургузар тугаjьнда Ленин декрет согаадьр ундырган. Ол декрете сугaалаань полза:

„Ergi шерюj полза, азыль connu буржуастан аңь талазь-pile тарлар хемдиринiң сепсес поор

turgan. Erge-sağırğa aзыль polğaş tarladыр хемдиткен аңыға ғылцир кеерге, Совет ерге-сағырғаньң тажанызьь полур саа ғыриқни тургузарь ерге сок сугула апаратын...

Ой декретти ундырген сонда прааҗтайгы уҗ ажның иҗтинде Къзыл ғыриқге улусту суы-ле ек-ки-тураны праымдаалар кирир турган, ындық полза-таа, ооң сонда удаваанда Совет сазак-тың тускай токтааль-пйле ғыриқниң алваньн ыҗа-ар-ла ерттирерин сорудур, Къзыл ғыриқ оон еге-лееш-ле жозулуы токтаамал ғыриқ полган.

II

Къзыл ғыриқ полза, хамаатты тажынының одунга тажынысь куш роор тургустунур, өзур рьзыгыр турган. Къзыл ғыриқниң револустуң хереенге родун пердинген командьлаар каадырларь ынсаарда консуы евееш полган узурунда, хөҗ санныық ындық каадырлар кансаар-таа ааж-сок негеттинир турган. Ынцангаш, мурнунда ер-ги ғыриқден халашкан ғыриқ ертемденнерин (офи-серлерни) Къзыл ғыриқге келдиргеш, ғыриқ комис-сарларьның контроль хьналдазы-пйле оларның ертем пилин, ылегер турzulгазын азыылаар апаратын. 1918 сыдын апрелде ғыриқ комиссарларьн тур-гускан. „Ынсаарда Къзыл ғыриқге азылар тур-ган коммунистар-комиссарлар ғыриқни рьзыкты-рар, ону политик талазы-пйле сырьдыр полваазыга-дыр херекке, ооң тажынысь ғынарьн, сағылга су-румун тынзыдар херекке ғыитпирлиқ ролду ойна-аннар“ („РК(В)Н-ның топсу төөгузы“, агьн 219).

1918-1920 сылдарда волшевик нам, Ленин-пйле Сталин полза, Советтиқ республиктың араг сонна-рың таҗтыккь, иҗтиккиниң тажынынарынга удур ада курттуң ыдыктыы тажыныль се көдурур, ру-гу куртту сандыс ертиқ тажын лагери полдурган.

Lenin, Stalin polza, Къзы Şeriǝni turguzar. ulam-na tьnzьdar tugajьnda pygy namnь, pygy yletpyrccin aьgьnь kьjьrgan. 1918 cьldьn oktavrньn 3-te Leninnin cugaalaanь polza:

„Cazьn pis 1.000.000 kizi řeriǝliǝ polur teen-pis, piske am uř saja kiziliǝ řeriǝ xerek. Pis ьnca řeriǝliǝ poop řьdaar-pis. Ъncangař ьnca řeriǝliǝ polur-taa-pis“ (Lenin, T. XXIII, aьn 217).

1918 cьldьn mart ajda polgan namnьn 8 tu-gaar Uluǝ xuralь polza, Къзы Şeriǝnin xǝǝzyldeziniǝ tǝgьzynde pir cugula yje polur, ol xural řeriǝnin ajttьrgьn todargaj řiitpirlep, ьlаngьja Къзы Şeriǝge partizan jozuzun kol-dadьr coruktu top toraan uzutkar, temir-teǝ sagьlga curumnuǝ, jozuluǝ yrgylcynyn Ulet-pyrccin-Taraaccьnnьn Къзы Şeriin turguzarьn řьngьbьzь-pile ajьtkаn. Lenin, Stalindan, volřevik namdan uluǝ kyř salьp oraldařkanь-pile pygy frontularga tiilelgelerni xandьrgьp řьdaan Къзы Şeriǝnin caa, sosialistьǝ sagьlga curumun turguskan.

„Leninnin—kьzel soruktuǝ polgař kьzьmak coruktuǝ řak ol gigantьzьnnьn řuut paařtalgazь-pile pygy namnьn kьzьyn tьnzьtkanьnnьn karacaьgьs accьzь-pile, kьska xuussaаньn iřtinde pistin jozuluǝ volřevikci řeriǝ spеsializьbьs polgan Stalin ьřkař řak ьndьǝ organizakьlar-nьn maadьrlьǝ aзыьnnьn karacaьgьs accьzь-pile Къзы Şeriǝni organizastар ар řьdaan-pis...“ (Vorořilof, „Cyylder polgař cugaalar“, aьn 554, 1937 c.).

Komunistьǝ namnьn, Sovet kyryneziniǝ pa-ařtьncьzь polgař respubliktьn řeriǝnin teedi ceri—Oran Kamgalalьnnьn Cǝvylelinin targazь polur Lenin polza, curttuǝ Oran Kamgalalьnnьn pygy xereen paařtap turgan. Lenin, podunuǝ pь-

А холу-pile политиктиѳ полгаш шеріѳниѳ удурт-улгазыньнѳ саңғыс евин, frontu-pile тылдыѳ саң-ғыс евин, шеріѳ-pile арат соннуѳ саңғыс евин пот-тандығыр турған.

Еш Stalin полза, Leninniѳ еѳ cook езі, ооѳ шеріѳ талазы-pile ыргылсунуѳ сөвүлекцизи полгаш херек кығында Оран Камгалалыньнѳ Сөвүлелиниѳ таргазыньнѳ оралаксызь рооп турған.

Сувениѳ пайдаль онза куш, revolustuoѳ ка-дыѳ шыңғыс сағыга сурум полгаш волшевикци удурттулгань хереѳлер турған серлер-се, контр-revolustuoѳ кыштер Совет ерге-сагырганьнѳ ро-дунга шуут улуѳ ажьыды халдадыр келген сер-лер-се—Улуѳ Lenin полза, еш Stalinньнѳ сорудуп турған.

„Stalin тыне удубас турған, Stalin органи-застар турған, Stalin удурттулгань подунуѳ рьзыѳ холунга tudup турған, Stalin ыреп кам хажыга сок турған, ыңсангаш—сувениѳ пайда-лыѳ өскерттип, ук пайдаль кадькшыдыр турған“ (Voroşilof, „Суылдер полгаш сугаалар“, агьн 346).

Октяврыньнѳ Sosialistyѳ улуѳ revoluzu тиле-ен сонда, 1918-1920 сьлдарда Советтиѳ Рос-сияга удур таптыккыньнѳ imperialisteriniѳ сер-сектиѳ халдаашкыньнѳ полгаш хатаатты тап-пыньнѳ ујезинде маадырлыѳ Кызыл Шериѳниѳ полгаш Советтиѳ арат соннагыньнѳ төөгүлыѳ тиле-лгелерин организастар хандырган пыгу теле-гејниѳ азылсь соннагыньнѳ денялдыѳ рааштың-сыларь—Lenin, Stalinньнѳ ол уједе соруткан кансаар-таа ааж-сок улуѳ азылдарыньнѳ іштинден самдык кол суылдерни маңаа көргүзери ерге сок сугула тур.

III

1919 сьлдыѳ апрелде сөөн сык frontuzu кол frontu polu перген. Сыге теерге, аңаа турған

ak-general Kolcaktъ pygy telegejniн burguas-
tarъ tetkip, Sovet respublikтъ tyzyrer sorulga-
zyn Kolcakka onaap turgan, Ысcангаş Kolcak
хөј řerii-pile ulam-na purungaarlap, ажьыдыөј
pajdaldъ turguzup kelgen. Lenin, Stalin onu
paрьmdalaaş, namнын, curttuң pygy kyzyn сөөн
cyk frontuzunga tuzalazьрын-ce mobilizastaan.
Leninniң Ысcaarda pizip turgанъ polza: „Сөөн
cyk frontuzunga Kolcaktън tiilelgezi Sovet res-
publikka канcaar-taa aaj-cok ажьыдыөј pajdal-
ды таварьстьььр turar tur. Kolcaktъ сыca řavar
телееде, куьстernи ең-ne uluu-pile тыңьдыарь ег-
ге cok cugula“.

Kolcakka udur Кьзыл řeriojniң ең ekki ke-
zekterin corutkan. Uдabaanda Кьзыл řerioј
аңaa řiitpirliөј soguuşkunnарнь pergen soonda,
Kolcaktън řerii pygy frontuzu-pile oјttalap ege-
leen.

Сөөн cyk frontuzunga Кьзыл řeriojniң řavar
xaldaaşкьнь kidin-ne tylyk corup turda, Трос-
кij ciөzinciөј plan yндыryp kelgen. Kolcaktън
oјttalap turar řeriin сьвьрттаарьн soksadyр,
Uralga toktaagaş, Кьзыл řerioјni ol frontudan
murnuu cyk frontuzun-ce oktaar tep plan yн-
дыryp kelgen.

Troskijniң ol xoralьөј planьн Lenin řыngь-
ьзь-pile puruu řaар řygumcyleeş, Ural, Sibirni
Kolcaktън xolunga perip kaар polbas, оон paş-
ка Kolcak angli-јaponnарньн tuzalamсьзь-pile
tettip yнгеş, Sovet respublikka udur paza kat-
tap ажьыл yндыryp keliri cajлаş cok tep ажьт-
кан. Ысcангаş Leninniң sanаль-pile namнын
Төр Komitedi Troskijniң ol xoralьөј planьн куь
cok poldurgaş, сөөн cyk frontuzunga řavar
xaldaaşкьньн yrgylcyleer tep Кьзыл řerioјniң
kol komандьlal ceringe ajттььшкьн pergen.

ооң-pile кадь ол frontunun азын удурттурундан Troskijni саялаткан.

Къзыл Şериој полза, пролетарнын полковотсузу—Frunzenin прааştalgазы-pile Kolcакты сьла шаар, Antantьнын бир тугаар роходунуң кол кышteringе олымнуој согуушкунну перген.

✓ 1918 сьдын мај ајда general Judenicinin ак-şerii Petrograttь ezeleeş, сөөн сук frontuzundan Къзыл Şериојни ьнаар тырттырар teen Kolcактын сорулгазын кыуessedir teeş, ак-finnernin, ак-estonnarnьн, паза Anglinьн flodunun тuzalamсыз-pile халдаашкьнын кьльр, Petrogratka шуут кьзаньр келген. Tajзын podunun кызунден аңьда, Къзыл Şериојниң тыльнда ак-şeriојlerni, паза ол тушта Petrogratka yngen şeriојниң uluoј kontrrevolustuoј sylceezin паза азыојлаан. Ол sylceege бурзуас curttarnьн Petrogratka турган elcinneri паза кириşкен. Оон аңьда Petrograttь камгалар турган Къзыл Şериојниң şтавьн-се şpionnar паза şurgup kirgen турган.

Frontuga өскерликци coruktar egelep yngen. „Къзыл горка“ полгаş „Pora aat“ tep talaj şibe-eleriniң şerii şuptu Sovet erge-cagyrgaga удур азы-pile temissezip yныр келген. Proletar revoluzunun ege сууру полур Petrogratka халдар келген ол ажьыды cok кьльр-pile Lenin полгаş namьн Төр Komitedi еş Stalinьн corutkan.

Еş Stalin Petrogratka cede пергеş, frontuda curum cok coruktu toraan узуткар, азыльн-партын, кьзыл şeriојlernin, паза Onza Komistyң тuzalamсыз-pile Petrogratta, Kronştatta полгаş 7 тугаар şeriојниң şтавьнда kontrrevolustuoј sylceelerni ileredip узутkaan. Еş Stalin frontunun kezектерин ергип, tajьнсьларньн tajьннarga удур маадырлыој coruk-се podu-pile өдерттип киирip турган. Ынсаңгаş Къзыл Şериој

xaldaaşkыnğa junnuң 21-de kirgeş, Judenicinin şeriin сылса шаар, Eston-ce yndyr сывьыркып.

Кызы Шериң Kolcакты сылса шааркып soonда, Antantьның imperialisteri pottарының kol sagьзып murнуu cykke Sovet erge-cagьrgага uduр-lanьp corup турган Denikinge салганыр. Олар Denikinniң şeriin хөј ook-cemzek хereksel-pile хандьргаş, songu cyk-ce uqlандьгыр, Sovet erge-cagьrgага uduр corutkanna. Denikin kol роходун 1919 сылдың сажьнында egeleen. Kuzyn Sovet respubliktyң pajdаль koncuoј pergedeen турган. Cyge teerge, Troskij murнуkku cyk frontuzunuң азылып paskьratkанының узундундан Кызы Шериңниң kezekteri udaa taraazy-pile tajьnğa аштыгыр турган. Oktabr ajda aktar Ukrajьнып, Orjoldu ezelep алгаş, Tula хорай-ce сооқшылар, Moskvага ажьлды хaldadyр kelgen турган. Sovet respublikka ol кансаартаа ааж-сок pergedep kelgen yjede volşevik nam polgaş Uluoј Lenin „Şuptu Denikinge uduр temissel-ce“ tep lozuң oktaan.

Denikinni сылса şаварып organizastaary-pile namның Төр Komitedi, Uluoј Lenin polза, еş Stalinьп murнуu cyk frontuzun-ce corutkan. Кызы Шериңниң murнуu cyk frontuzunuң uduрtulgazьндан Troskijni сажлаткан.

Еş Stalin frontuga cedip keerge, uk frontunuң pajdаль koncuoј perge турган. Murнуu cyk frontuzunuң komandyлal ceriniң Troskijniң kirzilgezi-pile согаadyр алган planь Denikinge kol sogуuşkunnu Sarisьндан Novoros-sijsk-ce Donnuң ховуларып таварып sogуuşkun peer роор турган. Pir еves онu paгьmdalaар турган polза, Кызы Шериң pir talазьнда oruk-cirik cok, iji talазьнда aktарның saldar хaldamьрынга алыскып казак соннуој rajonnар ertter турган.

Eş Stalin ol aбылдыой plannъ kyş cok poldur-
gaş, Denikinge kol soguuşkunnu Xarkof-Donbas-
Rostof tavarttyr peer tugajьnda podununъ pla-
nъnъ cogaatkan. Ol plannъ Lenin polgaş nam-
nъnъ Tөр Komitedi pyruny-pile xyleep algan. Eş
Stalin Ыnсаарда şeriоїniң genialдыой stratek
planъnъ cyої-le cogaatkan cybe eves, хагьн ol
plannъ pottандьrар teeş, ulustu mobilizastар
organizastaan.

Lenin, Stalinнъnъ paaştalgazy-pile volşevik
namnъnъ ар cogutkan erestiої хемсеоїлериниң
хагаазь-pile Кьзыл Şeriої polза, tajьnnъnъ pu-
runгаарлааşкьnnъnъ cyої-le soksatkan cybe eves,
хагьн şiitpirliої şavar халдааşкьнга şilcip kir-
geş, Denikinниң şeriin cыca şaar, ооң арттыş-
кьnnъnъ murnuu cyk-ce ojladьp сьвьrgan. Ыn-
сагаaş 1920 cыдың egezinde pygy Украjьnnъ
polgaş Songu Kavkastь aktardan pyryn хоста-
ан. Sovet curttunga udur Antantьnnъnъ iji tuga-
ar роходу şak Ыnсаар cыca şартьгьp uzutkat-
kan.

Ооң soonda imperialister Sovet respublikka
udur рannъой Polşanъnъ şeriin polgaş Vrangel
di oktaaş, yş tugaар uluoї роходун egeleen-
ner. 1920 cыдың apelde Polşanъnъ şerii Sovet
respubliktyң curttun-ce şurgup kirip kelgen.
Oларнъnъ kol кадыşкьnnъ Sovettiої Украjьнга
udurlangan. Ol cыдың majda polşalar Kijefti
ezelep аркannар. Ыnсаарда nam „Pygy cyveni
tajьn-ce“ tep lozuң oktap yндыrgeş, Sovettin
arat соннарьн paza kattар кьjгьrgan.

Ыnсаарда murnuu рагьн cyktyң frontuzu-
nuң Revolustuoї Şeriої Сөvylelinиң pазьнга
turgan eş Stalin polза, Polşanъnъ ezelekцilerin
cыca şavar tugajьnda podununъ planъnъ cogaa-
tkaş, murnunda Denikinни cыca şavarda uluoї
roldu ojnaan aattьой şeriоїni Songu Kavkastan

polşalarga udur tulcuuşkunnarъ toozulvaanda-la Sovet respubliktaъ murnunga paza pir caa ajьы turup kelgen. General Vrangel Kъьmdan Donbas-ce cookşular, Sovettiң хөмыр-taş raj-onunga ajьы xaldadъp kelgen. 1920 cъldьң av-gustuң 2-de namnъң Tөp Komitediniң Politby-rozu Vrangelge udur caa tuskaj frontunu ы-gap turguskan, ol frontunuң Revolustuoı Şerioı Cөvylelin turguzup, onu udurttup paaştaarьn eş Stalinga taaskan.

Eş Stalin caa frontunu turguzup, Vrangeldi cъlca şaar uzutkaarьnъң planьn cogaatkaş, tajьnnъ pyryny-pile tiileer maadъrlьoı temis-sel-ce Kъзыl Şerioıniң tajьncъlarьn хajьndьrьp undyrgen. Cyoı-le aarьoıniң cъldagaanь-pile eş Stalin ol azььn soksatkan. Lenin paşкь Tur-kestan frontuzunuң komandьlakcъzь turgan eş Frunzeni кьjgьrttьp ekkelgeş, kontrrevolustuң sөelgy tajangьzьn eң kьska хuussaada sьj şaar cok кььrьn taaskan.

Eş Frunzeniң paaşalgazь-pile Kъзыl Şerioı polza, podunuң mogap şьlaoıdaanьn azьp tiilep turgaş, Vrangeldiң şeriinge udur şavar xalda-aşкьnga kirgeş, 1920 cъldьң nojavr ajda şuut cъlca şaar, pygy Kъьmnъ pyryn хostaan.

IV

По кааş topcu cizekter polza, Lenin-pile Stalin taşтккьнъң cepsektioı xaldaaşкьнънъң polgaş хamaattъ tajьнънъң yjezinde Kъзыl Şe-rioıniң tiilelgeleriniң organizakcъlarъ poop, канcaar-taa aaj-cok uluoı roldu ojnaanьn to-dargaj көrgyzyр turar tur.

Pygy Sovettiң arat connarьnъң tetkimcezin алган, genialdьoı stratekciler polgaş taktikcъ-lar Lenin, Stalinga paaşatkan Kъзыl Şerioı

polza, Antantьның уş роходун ојттур шаар, ру-
гу іштикки, таştыккы тајзыннарны сыла шааркан.

Lenin, Stalin polza, imperialism polgaş pro-
letar revoluzunun ujezinde marksizmny telge-
rengeji-pile saјzьratpь-şaan, Marks, Engelstin
tajьn tugajьnda pomnalьn paза саа pedik са-
да-се көдуруп undyrgenner. Proletar revoluzu-
nun, хамаатты тајынның genialдыој strateksi-
leri—Lenin, Stalin pottarьның stratektioј plan-
naryнга суој-ле şeriојniң sanь, ооң өөredilgezi,
pottarьның şeriiniң polgaş тајзыннарның куşte-
riniң moral-politiktioј pajdaly teen cizektioј
суој-ле şeriојде хамаарышкан суылдери парьм-
daalap турган евес, харьн paза ругу кур куş-
terni, тајзыннарның тылында туруп турар kizi-
lerniң кансаар-таа аај-сok egeertinmes хөј
kur куşterin paза парьmdaalap турганнар.

1918-1920 сыдарның хамаатты тајын төн-
ген сонда-таа Lenin, Stalin polza, Sovettin
arat соннарны seremcileldioј тургузарынга,
SSRE-pile kapitalistьој telegejniң arazьnda ep-
teşpes cidioј сөрылdeelerni, paза саа тајынның
tavarлазыышкьынарның унур keeri сајлаş cok
ter сувени uttur polvas ter кьјдьрвь-şaan tur-
gannar. Sosialistьој ada curttu kamgalaарын ең-
не сугулага көөрын Lenin, Stalin namdan,
yletpyrccin аңьдан, Кьзы Şeriојден neger tur-
gan.

„Тајынны јozuluој сорударынга рьзыој, orga-
nizastьој тыл erge cok сугула. Ең-не ekki şe-
rioј, revolustun хереenge podun ең-не perdin-
gen kiziler, pir еves olar cetciri-pile cepseојlet-
tinmeen, cem-aaş-pile ekki хандьрттынmaan,
өөrettinmeen polur polza, olарны тајын top to-
raан хьдыр каар“ (Lenin, T. XXII, арьн 304).

Lenin—Stalinның uluoј volşevik namь eş
Stalinның genialдыој paaştalgazь-pile coraaş,

paşky Leninniň ol ajttýşkynlyk kezeede utraýyn, xundylyy-pile kyssedip kelgen. Ooň xarazý-pile SSRE-niň Uletpyrccin-Taraaccýnlyk Kyzly Şerii, Talajnyň Kyzly Flodu eň-ne murpaksý polvaazýn. tehnik-pile serseojlettingen, telegej kыrnda eň-ne kyştyoj şeri oj poop turar. Podunuň ol kyzy-pile ertken 24 cыдыň iş-tinde SSRE-niň хөј nasionalдыoj, хөј saja arat connarynyň tajvnyň kyş azыlyň хандырып kelgen.

Maadyrlyoj Kyzly Şeri oj, Talajnyň Kyzly Flodu polza, proletarnyň uluoj stratekcizi, taktikcizi, Kyzly Şeri ojniň genialдыoj polkovotcuzu—Uluoj Stalinnyň paaştalgazy-pile, am po yjede pygy telegejniň sosialistyoj ada curttu—SSRE-niň kыrny-ce халып kelgen nemes-faşistyoj ezelekcilerge udur ada curttuň ыдыктыoj tajvnyň corudup, tajvnyň kam хажыра cok cыca шаар, podunuň төreen curttun faşistyoj araattannardan кансаар-таа аај-cok maadyrlyp-pile камгалар турар. Sovettiň хөј saja, mege kyştyoj arat connary, ooň maadyrlyoj Kyzly Şerii polza, Lenin—Stalinnyň volşevik namыnga, Uluoj Stalinga paaştadyр алгаş, nemes-faşistyoj ezelekcilerni cer kыrндан kurgadyр uzutkar şydaar.

Yletpyrccinnerniň Kъзы Gvardija- zъndan toktaamal Kъзы Şeriоge şilceeni

Yletpyrccin aňbъ polza, sepseоlenip alwaýъn, podunun şeriо kыzy cok turgaş kapitalizmнъ tyzyryp, burzuazijni tiilep şъdavas tep Lenin, Stalin өөredip kelgenner. Ol tugajъnda Lenin paşкъ 1905 сыlda-la revolustuoј şeriо kыzynuң, revolustuoј şeriоniң yletpyrccin aňbъga хerek-tiiniң tugajъnda мынса tep өөredip turgan: „Revolustuoј şeriо cyge erge cok sugula polurul tize, tөөgylyoј uluoј ajttъrъoјlar cyoј-le kыş-pile şiitpirlettinip polurunda, ьнсаarga, po yjeniң temisselingе kыsty organizastoar tep coruk polza, şeriо organizabъ ol polur“ (Lenin, T. VII, aғыn 383).

Yletpyrccin aňbънъ ol sepsektiој şeriо kыzynuң, kedizinde kelgeş Uluoј Kъзы Şeriоniң ege suuru polza, 1905-1907 сыdarnъң revoluzunуң yjezinde tьртъp yngen yletpyrccinnerniң druzinalary polur.

1917 сыlda Rossijaga kapitalistъoј jozunu tyzyryp, Sovet erge-sagyrganъ саalar aлырнънъ yjezinde yletpyrccinnerniң druzinalaryндan yndeziilenip turgustungan yletpyrccinnerniң Kъзы

Gvardijazь—yletpyrccin aңbьnь, wolşevik nam-
nь kol cepsektiқ kyzy, revolustuқ şerii poop
turgan.

Кьзы Gvardijanь sostavьnga eң-ne mede-
reldiқ yletpyrccinner, ergi şeriқniң polgaş
flottuң revoluska podun perdingen kizileri ek-
ki-turazь-pile kirip turgan. Ol yjede kьзы
gvardijacь polur tep at polza, yletpyrccinnerniң
orttuzunga eң xyndylyқ at poop turgan polgaş
Кьзы Gvardijaga kirer teen kizilerni kьзы
gvardijacьlarnь pottarьnь „po eş polza, kьзы
gvardijacь poop şьdaar kizi“ tep şьnzьdьp taқ-
dьnganь-pile ijik-pe, azь fabrik, zavottuң azь-
cьnnarьnь niitti xuralьnga cugaalazьp turgaş
kiirip alyr turgan. Кьзы Gvardijanь udurttur
kaadьrlarьnga 1905 cьldьң revoluzunuң temis-
seliniң yleger turzulgazь-pile cepseqlengen eң
teere ulustarь idip yndyryp turgan.

Кьзы Gvardija polza, Tyr cazak, menşevik-
ter polgaş yletpyrccin aңbьnь ёske-taa taj-
zьnnarь-pile kadьoй perge temisseldiң odunga
turgustungaş pьзьkkan. Toktaamal Кьзы Şeriқ
turgustungu-ce Oktavr revoluzunuң tiilelgezin
kamgalaarьn polgaş kontrrevolus-pile temissel
corudarьn Кьзы Gvardija aldarль-pile kyysset-
ken polgaş Sovet erge-cagьrgazьnь eң-ne
idegeldiқ cepsektiқ kyzy poop kelgen.

Ak-general Kornilof polza, Petrograttь (am-
gь Leningrattь) ezelep algaş proletar revoluzun
poostaalap kaar teeş, 1917 cьldьң kyzynynde
kontrrevolustuқ yjmeen yndyrgen. Korniloftuң
ol kontrrevolustuқ yjmeenin wolşevikci Кьзы
Gvardijanь otrjattarь pazьp tiileeş, Petrograt-
tьң polgaş revolustuң tьnьn algannar. Ooң
soonda Кьзы Gvardija Petrograttьң canьnga
Krasnoftuң, Ukrajьnga Petljurnuң, murnuu cyk-
ke Kaledinnьң, cөөn cykke Dutoftuң kontrre-

volustuoı yjmeenneringe polgaş Belorus-ce xaldap kirip kelgen Polşanıñ şeriinge udur ceddişkinniı temisseldi corutkan.

Къзы Gvardija, ханаатъ тајыныны ујезинде Саpајef, Şors, Pаrxomenko, Lazo polgaş оон-таа өске хөј-хөј kajgamcыктыı маадыrlарны idip undyrgeп.

Къзы Gvardijanıң pygy-le tiilelgeлиı тајынысы coruktарып волşevik nam, Шuoı paşкылар Lenin, Stalin pottuu-pile удурттup турган, ылаңгыја еş Voroşilof Уkraјынга Къзы Gvardijanıң otrjattарып podu komандылар турган.

1918 сыда tokтаamal Къзы Şeriıı turgustuna pergende маадыrlыı Къзы Gvardijanıң otrjattары polза, Къзы Şeriııge kattызыр kirgeş, ооң kol өzee polган.

Хамзатты тажыпның уjezinde Къзы Şериојниң тиллелгелиој temissell

Хамзатты тажыпның уjezinde Къзы Şериој полгаş Talajпның Къзы Flodu, proletar revoluzunun genialдыој полkovotcularы, stratekcileri полур Lenin, Stalinпның пaaştalгазы-pile podunun socialistыој төreen curttun полгаş Oktavrпның Socialistыој revoluzunun uluoј xereen pottарыпның амь-тнь-pile камгалар алган. Къзы Şериој полгаş Talajпның Къзы Flodu, иştikkinің буржуас, помеşиктеринің полгаş kulaktарның kontrrevoluzun, оларның pygy cepsektioј кyzyn cыca шаар узуткаан. Консуој аар перге, ханпыој тил-суушкуннарны сорудур тургаş, таştыккыпның ezelekçilerinің şeriin cыca шаар, оларны Soviet кyрyненің curttunun теviskeerinden yндыр сы-вьрган.

I

1917 сыдың поjavрпның 7-de, Rossijaпның yлет-пyрccin, тараaccыпнарь полза, Lenin—Stalinпның uluoј volşevik памьпның пaaştalгазы-pile Ros-sijaпның помеşиктеринің полгаş kapitalistarыпның cazaan tyзыргеş, erge-cагыргань pottарыпның хол-

unga algannar. Ынчага, ооң мурнунда төө-
гыде казан-таа сер-ле туруп көрөөн Улетпыр-
цин-Тараассын сазактың саа, Совет Социалыңың
Курне тыртыр тургустунан.

Октябрың Социалыңың революзунуң соонда
удаваанда, 1918 сыдың бир тугаар сарттыңда,
Совет курттунуң тажынарарыңың игеринге Рос-
сияның улетпырцин аңдызыңың диктатурун узут-
кар сок кылыр сорукка ижи суул кол кыш тургу-
стунан перген. Ол полза, бир талазыңда—таштыккы-
ның империалистери, ижи талазыңда—курттуң ишти-
нде ерге-садыргадан тызырттырген
аңдылар полур помешиктер полгаш капитали-
стар, пазан революстка сазан шартырга, ак-генерал-
дарга талазың турган кадеттер, меншевиктер,
есерлер, анархистар полгаш сузын пазын бурзуас
националистарның паннары турган.

Ол уйеден егеleeш, Россияның контрреволю-
зунга полгаш таштыккының серсектиң халдаш-
кыныңа идуру улетпырцин аңдының, азылы тар-
аассынарарың кансаар-таа ааж-сок көстүр көр-
өөн маадрыңың темиссели егелеп унген. Ын-
дыңың төлеезинде, сар-саа төрыттунуп унген
саш, социалыңың жоку сурум-пиле капиталистың
жоку сурумнуң аразыңда серсектиң талчуушкун
егелеени ол полур.

Керенскийлер полгаш гучкофтар, Красноф, Кале-
дин, Корнилов, Деникин полгаш Колчак тер ген-
ералдар—хаан жозунуң полгаш капиталистың тур-
гузуоңунуң ол ругу камгалаксылары, таштыккы-
ның серсектиң халдаксыларыңың төлеелери полгаш
орустуң араат соннарыңың оон-таа өске хөй сан-
ның тажынарары контрреволюстуң кыштерин паз-
тар алгаш, Советтиң республиин саш турда-ла сыла
шаар сок кылырың оралдаш турганнар.

Ол уйеде Совет ерге-садырганың пайдалы кан-
саар-таа ааж-сок онза аар перге турган. Ол аар

perge pajdaldь gitlerliq Germanga udur po uje-
de ada curttuq (xostalgalyq tajьnyп sorudup
turar Sovettiң arat connarynyң amqь pajdaly-
ga temejler, 1941 сыдың nojavrnyң 7-de Moskva-
da Kьзыl şelge polgan Kьзыl Şeriqniң paraat-
cьskaalynga eş Stalinnyң podunuң cugaazьnga
cugaalaany polza:

„Pistiң curttuvus moon-taa arttyk
aar perge pajdalga turup turgan хун-
ner paza turgulaan. 1918 сыда Oktavr
revoluzunuң pirtugaar сы ojun paj-
ьrlap erttirip turganyvьсть saktьp
koryner. Ыnsaarda, pistiң curttuvus-
tuң tertyuң yş хuuzu taştykkьnyң in-
terventileriniң xolunga turgan pol-
gaj. Ыnsaarda, pister Ukrajьn, Kav-
kas, Orttaakky Aziy, Ural, Sibir, Ыr-
akky Cөөn cykty tyr cidirgen turgan
pis. Pistiң evilelcileribis cok tur-
gan, pistiң Kьзыl Şeriibis cok tur-
gan,— pis onu cyq-le turguzup egelep
turgan pis,— talgan-taraa cetpejin
turgan, ook-cemzek cetpes turgan,
şeriqge idik хep cetpes turgan. Ыn-
saarda, pistiң curttuvustu 14 kyryne
хyreeler algaş turgan“—teen.

German, Angli, Franzь, Itali, AKŞ, Japon,
Polşa, Rumьn, Eston, Latvi, Litva, Cexoslovak,
Finljandy, Grek—po curttarynyң sazaktary pygy
par turgan kuzyn salьp, curttuң iştinde ak-şer-
iqniң polgaş pottarynyң şeriiniң kyzy-pile ylet-
pyrccin, taraaccьnnaryny, proletar revoluzun хan-
ga tyzyrerin, Sovettiң arat connaryn kuldanyр,
olarynyң xostalgazьn polgaş хamaaryşpas erge-
zin cok kьlyьn, Sovettiң kyrynezin kezек-ke-
zek kьдыр ylezip ypteerin kьзыр turgannar.

Ol sorulga-pile taştykkьnyң ezelekçileri py-

gy telegejnıñ pır tugaar imperialistloı tajıñ-
nıñ frontularında pottarınñ şeriqlerin Ros-
sıjanıñ teviskeerin-ce oktar, iştikkinıñ aktar-
pile kadı Sovettiñ curtunıñ teviskeerin cyk-
cykten pyrgej ar ezelep kirip turgannar. Bel-
orus polgaş Ukrajın, Songu Kavkas polgaş
Zakavkas, Povolzje polgaş Orttaakkı Azij, Ural,
Paryñ polgaş Söen Sibir, Zavajkal polgaş br-
akkı Söen cyk, Kursk, Voroneş, Orjol, Lenın-
grattıñ podunıñ tıgıñaj sook kavız—ro py-
gy cerlerge tajıñnıñ öörtty saıgajındır xır,
yletpyrccın, taraaccınnarınñ hanı ađır turgan.

Ustynde ajtkan kyryneler polza, eñ ekki
tajıncı texnik-pile cepseqlengen, eñ teere ofis-
serler polgaş generaldarnı şileeş paaştıñnat-
kan 400.000 azıoı sannıoı şilindek şeriqlıñı curt-
tıñ songu, murnukku, paryñ, söen cykterin-
den kiir oktaaş, Sovettiñ Rossijannıñ xooraj-
ların, ködee turlaı suurların örttedip xujuk-
tar, Sovettiñ azılcın, taraaccın arat connarın
ypter teerveđer, azır, adır ölyryp turgannar.
Oon ađında, iştikkinıñ kontrrevoluzı xaannıñ
generaldarına polgaş uluı-uluı kapitalistıoı
cirtarnıñ genştartarına paaştatkan 700.000
azıoı ak-teerveccı şeriqlıoı turgan.

İncangaş, Sovettiñ Rossijaga ol yjede kaıj
xire aar perge pajdaldar tavarızır turganıñ tep
cyve—ustynde cizekterden todargaj köstyr tur.

„Nam polza, curtıñ tajın lageri kıldıır car-
laaş, oon azı-agıj polgaş kultur politiktıoı
amıdıralın tajın pajdalına taarızır turgus-
kan. Sovet cazaa „sosialistıoı ada curt—ajıyl-
da tavarızır“ tep carlaaş, oıttır şavıışkın peer-
inge arat connu kıjgırın. Lenin „Pygy cyveni
frontu-ce“ tep lozıñ salırına, cys-cys mıñ ylet-
pyrccın, taraaccınnar ekki tura-pile Kızıl Şer-
ioıge kirip, frontu-ce corup turgan. Nam-pile

komsomoldun sostavьnyь cartьk хire kezii frontu-ce corutkan. Nam polza, taьtьkkьnyь intervenciyiniь řeriiniь xaldaaьkьnyьnga udur, revluskа tyzьrttyrgen tarlakь anьylarьnyь yjm- eenneringe udur ada curttu kamgalaarьnyь tajьnyь-ce arat connarь kьjьgьr yndyrge“ („PK(B)N-nyь topcu tьgьzy“, arьn 245-246).

Socialistьoь ada curttu kamgalaar tugajьnda bolьševikterniь namь polgaь Sovet cazak Lenin, Stalinьnyь paaьtalgazь-pile Kьzyl řerioьni turguskan.

II

Uletpyrccin anьgь erge-cagьrganь podunun xolunga ap turar tuьta Rossiya polza, German-pile polgaь oon evilelcileri-pile tajьn pajdalьngа turvu-řaan turgan. Bolьševik nam polgaь Sovet cazak, Oktabrьnyь Socialistьoь uluoь revolyuciyunь tiileen paaьtajьgь хunnerinden-ne egeleeь, ep-tajьvьnyьnyь kereelerin carar tep řiitperlep algaь, German-pile ep-tajьvьnyьnyь cararьnyь tugurzulga cugaalarьn corudup egelej pergen. Ындьoь polza-taa, Troskij polgaь vuxarincьlarьnyь oьskerlikci coruunьnyь uzurundan ol tugurzulgalар yzylgen polgaь Germanьnyь 400.000 azьoь řerii Sovet respubliktyьnyь curttunun iьstin-ce řurgup kirip kelgeь, Ukrajьnyьnyь ezelep algan, paza revolyuciyunь tep cyree—Petrograt-ce cookьsulap, anda ajьyьldьoь pajdalьdь turguzup kelgen.

Kьzyl řerioьniьnyь mьrьnaj car-caa turgustungan otrjattarь, tizinge cedir cepseoьlenip algan imperialistioь tajьnyь-pile eь kadьoь toьskun temisseldi corudup turgasь, 1918 cьldьnyь fevral-dьnyь 23-te Narva polgaь Pskof coogunga tajьnyьga řiitpirlioь soguuьskunnu pergeь, oon Petrograt-ce řimceeьskinin toktaatkan. Germanьnyь ezelekcilerininiь xaldaaьkьnyьnga udur Ukrajьnyь-

ның араг сoннарның темисселин волшевик нам, ылаңыжа еш Сталин шуут рааштар, Украјьн-се нам podунуң ең теере азылдаксыларь—Ворошилoф, Oрдзоникидзе оларнь сoруткаш, тајзынга удаатараа өлүмнүој согуушкуннарнь перип турган.

Sovet erge-cagyrganь рьзыктыгарынга erge cok cugula capsарнь алырп рагындалааш, Sovet сазак 1918 сьдың martтың 5-te Germанның Brest хоорайынга Sovet respublik-pile Germanның аразьнда ер-тајвьдннь кереезин сарган. Oл кереени јозугаар Sovet respublik polза, Germанга podунуң curt теviskeerиниң елеен кезектерин peer appарган polгаш хөј туңнүој акша төлевир peer polган. Ындыој polза-таа, 1918 сьдың noјаврда Germанга revолус уне peer-de, еш Сталинның раашталгазы-pile Кьзыл Шериој polгаш yлетпурсин, тараассьппарнь сепсектиој otrjattарь Germanның шериин сьлса шаркаш, Sovet-тиој Украјьннь Germanның imperializminden пурпн хостаан.

Sovet respublik-pile Germanның аразьнда ер-тајвьдннь сарган соонда Sovet erge-cagyrganь рьзыгыр турган соруу polза, таштыккь-ның imperialистерин кансаар-таа ааж-cok тывуредип-расьдэдь перген. Oларның онза коргуп турган cyбези polза, Rossija ол тајьндан уштунур уне peerge, Germanның тајьннүој рајдаль ci-игееш, оларның рајдальн пергедеди peer, пугу curttарга, пугу frontularга ер-тајвьдннь kyzeer сорук тыңзааш, оларның планьн yreer, ылаңыжа Рагып cyктуң азыль сoннарь Oрустуң yлет-пурсиннериниң ylegerин edergeш, pottарьның curttарынга бурзуас сазактарнь тузыруп каар-тар cadabas теп cybeden консуој коргуп турганнар.

Oоң узурундан Angли, Franzь, Itali, Japon, Amerиктың Kattьшкан Штаттарь polгаш оон-таа

eske imperialistiюı curttarnың sazaktarы polza, Sovet erge-sađыrganы cepsektiюı kyş-pile tyzırgeş, Rossiјага burжуastarnың polgaş pomeşikterniң erge-sađыrgazыn kattap turguzar tep pargannar. Ёncangaş 1918 сыдың saјынында, Sovet respublik-pile temisseziringe pygy telegejniң polgaş iştikkiniң kontrrevoluzununı kyşteri kattыşkan turgan.

Anglinың şerii Baku, Murmansk polgaş Arxangelsk xoorajlarnы ezelep alған. Japonnun imperialisteri podununı şeriin Vladivostokka ekeker tyzırgeş, Primorjanы ezelep alған. Ooң soon tarыj Vladivostokka Angli, Franzь, Amerik, Itali pottarының şeriюılerin paza tyzırgen. Хааның generalдары Kornilof, Denikinniң saza şaptыrgan şeriiniң artтыncыларын Angli, Franzьның tuzalamсызы-pile kattap organizastaan, olar Kuvanga kontrrevolustuюı yjmeen undyrghenner. Donnıң mozuzunga Krasnof polgaş Mamontof generaldar paza-la yjmeen undyrgeş, ol mozunu ezelep algannar.

Uralga, Orttaakkь Volganың rajonnaгыnga polgaş Sibirge Angli, Franzьның teleeleri Sovet erge-sađыrgaga udur Cexoslovaktың 60.000 kiziliюı korpus şeriin yjmedip undyrghen. Ol yjmenniң ulamы-pile Volgaga, Sibirge, Orenburk, Uralдың kazak rajonnaгыnga kontrrevolustuюı tura-xalыbьşkыnnar yngen.

III

Cexoslovaktarga polgaş aktarga udur temisel corudarы-pile сөөн cykтың frontuzun turguskan. Сөөн cyk frontuzunga кызыл şeriюıler 1918 сыдың sentavrda ең şiitpirliюı xaldaaşкыны кылгаş, Volgaga turgan cexoslovaktarnың şeriin сылса şapкаş, Kazan, Simbirsk. Samara xoorajlarnы xostap alған.

Таştыккының imperialisteri Sovet respublik-тың curtun-ce şibişkiner, yreǵdekciler, ǵy-rykcylerniń teerveci pǵlykterin kiirip, temir-oruk kǵvuryǵlerin, řeriǵniń yletpyr pydyrylge-lerin, sklattarǵn yrej tepsip, kontrrevolustuǵ yjmeen samьnnarнь, kulaktarнь tura-xalьbьş-кьnnarǵn organizastar turgannar. Angli-franzь-ньđ imperialisteriniń řibişkineri polza, vuxarin-сылar, eserler, menşevikter-pile kadь Leninniń амь-тньнга хоральǵ xaldaaşкьnnь organizas-таaş, ооң podun uluu-pile palьǵlaannar. Revolu-стun paaşтьңсылarыngа udur imperialismniń teleeleriniń ak-terrorungа Sovet cazak кьзы terror-pile харьылаан.

Stalin polgaş Voroşiloftun paaştalgazy-pile 1918 сыдьң сајьньнда, Sovet erge-caǵьrganьњ xolungа artkan talgan-taraalьǵ karacaңbьs raj-on polur Sarisьnnь (amǵь Stalingrattь) maadьr-ль-pile kamgalap turgaş Kьзы řeriǵ, imperia-lizmniń calcaзь—Krasnof tep ak-generalдьң 55.000 азьǵ kiziliǵ kontrrevolustuǵ řeriin сы-са řаркаş, murnukku polgaş сәән cyk talazь-ньđ kontrrevoluzun kattьşтьrvajьњ pargan. Sa-risьnnьњ kamgalalьњ yreerin oraldaşkan Tros-kij tep kontrrevolustuǵ ьт seginge Stalin, Vo-roşilof olar řiitpirliǵ soguuşkunnu pergen.

1919 сыдьң cазьњ Sovettiǵ Rossijaga udur таştыккының imperialisteriniń orustun aktarь-pile kattьşkan pir tugaar poxodu egeleen. Ol poxottun kol kyzy Kolcaktьњ řerii polgan. Im-perialister Rossijada pyǵy kontrrevolustuǵ kyş-terni Kolcakka caǵьrtтьр, Moskva-ce xaldaaş-кьњ corutkaş, Sovet erge-caǵьrganь tyzyrer onaalǵanь Kolcakka pergenner. Ыncangaş сәән cyk frontuzu kol frontu polu pergen. Ol fron-tunun pajdаль onza pergedeen turgan. Kolcak-тьњ řerii Perm xoorajьњ eseler алgaş, Vjatka-

ga polgaş cer-le pygy cøen cyk frontuzunga kancaar-taa aaj-cok ajьldьoј pajdaldь turguskan. Onu parьmdalaaş, bolşevik namnьң Tөp Komitedi ol frontu-ce eşter Stalin, Dzerzinskij olarnь corutkan.

Ol tuşta Lenin, Stalin polza, Troskijniң öskerlikci ajьldьoј planьn ileretkeş kyş cok poldurgan, ol planь-pile Troskij Kьzyl Şeriоniң şavar xaldaaşkьnьn cyoј-le Uralga cedirer, Kolcaktь oon ьңaj sьvьrgan xerek cok tep turgan. Pir eves ol plan-pile alyr polza, Kolcak kattap kyş kirgeş, murnunda ьşkaş uluoј ajьldь paза tavarьştьrьp keeri cajlaş cok turgan.

Eş Stalinньң cogaadьp kьlgan planьn jozugaar, cøen cyk frontuzunuң Kьzyl Şerii Sibirniң xөj sannьoј partizan otrjattarьnьң tetkimcezi-pile 1919 cьldьң төncyzynde Kolcaktьң şeriin pyruny-pile cьlca şapkaş, podun adьp ölyrgeş, Ural polgaş pygy Sibirni pyrun xostaan.

1919 cьldьң cajьn Kьzyl Şeriој Kolcakka udur kidin-ne tylyk şavar xaldaaşkьn kьlp turda, ak-finnerniң, ak-estonnarnьң, paза Anglinьң flodunuң tuzalamcьzь-pile Judenic tep generaldьң ak-teervecci şerii Petrogratka xaldaaşkьn kьlgan. Kьzyl Şeriој polgaş Baltijньң Kьzyl Flodu eş Stalinньң şuut paaştalgazь-pile Judeniciniң şeriin cьlca şьpkaş, oon artьncьzьn Eston-ce yndyr sьvьrьpkan.

IV

Kьzyl Şeriој Kolcaktьң şeriinge şitpirliој soguuşkunnu pergen soonda, 1919 cьldьң kuzyn Sovet respublikka udur taştkьkьnьң imperialisteriniң iştikkiniң kontrrevoluzu-pile katьşkan iji tugaar poxodu egeleen. Olar ol poxodun „14 kuryneniң poxodu“ tep koncuој

maktanьp, carlap turgannar. Ol poxottuң kol kuzy murnuu cykte Denikin tep general turgan. Өskerlikci Troskij ысаарда murnukku cyk frontuzunuң azыльп paskьratkаныньпң uzurundan Denikin şavar xaldaaşкыньпң nepteredip, 1919 сыдың oktavrda pygy Украјыньпн polgaş Orjol хоорайнь ezelep algaş, Tula, Moskva хоорайlarga şuut кызаньp kelgen. Bolşevik nam, Lenin paşкь polza, curttuң azыльп сонунуң pygy kuzyn mobilizastaaş, Denikinni сыла şavarынь-се кыжырган.

Denikinni сыла şavarынь organizastaaғы-pile namның Tep Komitedi murnukku cykтуң frontuzun-се eşter Stalin, Vorоşilof, Ordzonikidze, Timoşenko, Budjonныj, Şatenko, Mexlis olарнь corutkan. Eş Stalinның negeeni-pile murnukku cyk frontuzunuң tajыньпсь xereen uduurtur corutkan өskerlikci Troskijni polgaş ооң talalak-сыларынь сајlatkan.

Eş Stalin murnukku cyk frontuzunga kelgen toraan Troskijniң өskerlikci planынь ар oktaaş, Denikinni сыла şavar tugajында podunuң genialдыој planынь cogaatkan. Pir eves Troskijniң planынь-pile алыр polza, Denikinge kol soguuşkunnu, eleen хөј kezii ak-teerveccilerniң saldar xaldатырынга алыскан казак соннуој Donnuң ховуларынь таварып, Sarisындан Novorossijsk-се uoјlandырып corudar turgan.

Eş Stalin ol planny cidii-pile şygymcylep kyş cok poldurgaş, podunuң planынга Denikinge kol soguuşkunnu Xarkof—Donestiң vassejini—Rostof tavaraaş peer teen. Ol yletpyrlyoј rajonnuң сонu Кызыл Şeriојni kyzeldii-pile tetkip tuzalaar, ооң pajlaktыој temir-oruk cetkizii-pile şeriојni polgaş ооң хандырылганыньп oktaарынга koncuој ciik, ооң хараазы-pile Кызыл Şeriојniң şavar xaldaaşкыньпн тырген cedişkin-

niq corudup polur turgan. Iji talazında Dones-
tiñ vassejiniñ xostatkaş, curttu ottular cyyl-
pile xandyğr, Denikinniñ şeriin iji kezek kıl-
dyr yze kirgeş, cылca şaar polur turgan. Eş
Stalinniñ planьn pamьn Tөр Komitedi, Lenin
şuut cөpşeerep xyleep alğan, ыncangaş Кьзы
Şeriq eş Stalinniñ paaştalgazь-pile oоq geni-
aldьoq planь-pile Denikinniñ ak-teervecci şeriin
1919 cылдьñ tөncyzynde cылca şapkan.

1919 cылдьñ kyzyn murnukku cyk frontu-
zunga şitpirliq tulcuuşkunnar poop turda, im-
perialister ol frontuda Кьзы Şeriqniñ kyzyn
cardьktьrьp, Denikinniñ Moskva-ce xaldaaşkь-
ньn ciigedir tep podap algaş, Petrograt-ce Ju-
deniciniñ şeriin paza kattap xaldatkan. Ыncar-
arda, Judeniciniñ şerii Petrograt-ce тьrьñaj
15 kilometir xire cookşulap kelgen turgan. Ёs-
kerlikci Troskij, xoorajьn tajzьnga tyzyp peer
tep xoralьoq sanal yndyryp kelgen. Ыndьoq pol-
za-taa, Petrograttьñ maadyrльoq aзыль conu
Uluq Leninniñ kьjьrьrь-pile podunuñ ьnak
tөreen xoorajьn амь тьнь-pile kamgalap tur-
gan. Cepsektiq yletpyrccin con Кьзы Şeriq-
pile kadь Denikinni cылca şapkaş, onu tөreen
curttundan şuut yndyr cьвьrьpkan.

Кьзы Şeriqniñ kezekteri 1919 cылдьñ tөn-
cyzynde eş Kiroftuñ paaştalgazь-pile Astraxan
canьnga ak-teerveccilerniñ udurlanьbьşkьньn
cьj şaar, Astraxanьn maadyrльь-pile kamgala-
вь-şaan, 1919 cылдьñ cajьn aktarnьñ xolunga
kire pergen Sarisьnnь xostaan. Ooq soonda
Кьзы Şeriq, eşter Ordzonikidze, Kirof olarnьñ
paaştalgazь-pile Kavkastьñ ulustarь: Azerbajd-
zan, Armeni, Gruzija pottarьnьñ curttarьnьñ ёs-
kerlikci tajzьnnarь polur mussavattar, daşnak-
tar, menşevikterni cok kььp, şuut xostalьp
alьrьnga tuzalaan.

1920 сыда Орттааккы Азлјага полгаş songu сук frontuzunga турган актарнь полгаş Angli-ның езелекчилерин, паза Сивирге Колсактың ар-тыңсызын Къзыл Şериој пуруну-pile ағылап астаан.

V

Таştыккының imperialisteriniң полгаş иştикки-ниң ак-тегербецчилериниң ији тугаар роходун сы-са шаар узуткаан сонда, Къзыл Şериој ол таж-ыңга тилелгелиој роор, Совет ерге-сагырга тур-ву-шаан турар хамаан сок, харың улам-на рь-зыгыр турар сорукка капиталистыој кырунелер кансар-таа ертеşпейин, Совет республикка удур 1920 сыдың сазың, саа уş тугаар роходун со-рутканныр. Ол удаада олар бурзуастыој Полша-нь полгаş Крымга Vrangel generalдың съёр алган Denikinniң şeriiniң арттыңсызын азыла-аннар. Полшаның imperialisteri Angli, Franzь-ның кыктылгези, тузаламсызы-pile Украјының, Be-lorustu езелер, ооң-pile Полшаның кырунезиниң те-вискеерин алгыдыр алыңың оралдазыр турганныр. Ыңсаңаş Полшаның консуој хөј саныыој şerii Украјың-це şurgup киргеş, Kijefti езелер алган-нар. Паза бир талазында ол-ла өјде Полшаның евилелцизи, Antанды кырунелериниң төлеези Vran- gel тер general Крымга съдыр алгаş, оортан халдааşкың кылыр, Донваска ајыы халдады берген.

1920 сыдың сажың Sovettiң арат соннар, ма-адырыој Къзыл Şериој полза, Lenin—Stalinniң рааştалгазы-pile езелекчи полшаларнь сыла ша-ар, Украјының хостаткан. Къзыл Şериој Полша-ның şeriin Varşava полгаş Lvof хоорайларның соогунга цедир съвыгыр киирген. Къзыл Şериој-ниң ол тилелгелиој темисселиниң хараазы-pile Pol-

şa Sovet Respublik-pile ер-тајвьһнь сага ар-
pargan. 1920 сьдһь кьзун Кьзыл Ҷерио, Кьм-
га Vrangeldin ak-teervecci Ҷериин сьса Ҷаркаш,
Sovettio Кьмнь паза Ҷуут хостаан. Vrangel-
din Ҷерииниң сөгенио артыпсьзь парохотка олу-
руп алга, таҶтыккь-се теzip унуркен. Антан-
пһь уҶ тугаар роходу ьндьој јанзылој узут-
каткан.

1920 сьдһь төпсузынде полга 1921 сьдһь
егезинде Zakavkastь Ҷуут хостадыр, Украјьнга
teervecci Махно полга оон-таа өске teervecci
pölykterni, Karelge ak-finnerniң халдаашкьпһь,
паза Kronstatka yngen kontrrevolustuoј yjme-
enni сьса Ҷаркьлар, рурун узуткаан. Оон соон-
да Sovettioј Rossijanьң теviskeeringe cyoј-le
Јароннуң imperialisteri аркан турган. Оларнь
1922 сьда пазала сьса Ҷаркаш, Sovettioј брак-
кь Сөөн cyкты хостаткан. Sovettin arat сон-
пагы, оон маадырлој Кьзыл Ҷерии хамаатты тај-
вһнь Ҷак ьпсаар тилелгелиој тооскан тур.

VI

Хамаатты тајвһпһнь ујезинде Sovet curtun-
га удур picce кьрунелерден егеleeш, улуој-улуој
kapitalistьoј кьрунелерге cedir pyгунуң рохо-
дун кьльр турган. Саа тургустунган Sovet
respublikка, Кьзыл Ҷериоге удур imperialister
saja-saja Ҷериојлиој, ең турzulгальoј ofiser каадыр-
лој, куҶтыој Ҷериој yлетпырлыој, мурнаксь tex-
niktioј, кансаар-таа аај-сок хөј pajлак ook-
semzektioј турган. Оон андыда Кьзыл Ҷериојниң
твьһьнга imperialisterniң тuzалаксьзь роор
турган хөј санныој ак-teervecciler, troskijсь-
лар-вухаринсьлар, кулак pajлар туруп турган.
ьндьoј турвизе, Кьзыл Ҷериојниң ол pyгу тајвһп-
пһнь тилер уне пергениниң сьддагаань cydel?

Pygy telegejniñ polgaş iştikkiniñ kontrrevoluzununı kattışkan kuşterin Kъзыl Şeriоqniñ cыca şaар tiileeniniñ pir kol cыdagaаnъ polza, Kъзыl Şeriоq podununı arat conununı xeree teeş, podununı sosialistъoı tereen curttununı xeree teeş temissezirin medereldioı pilip turgan telegej kыrında karacaңbъş şeriоq роор turgan. Sovet respubliktyң azыcъ connарь, Kъзыl Şeriоq, sosializm teeş, Sovet erge-cagыrga teeş, aas keziktioı амьдърал curttalga teeş ең şыныоı ada curttuң tajының corudup turgannар.

Kъзыl Şeriоq kazan-taa көstyp көrbeen маадърлыоı coruktарны massалъ-pile yндыryp turgan. Ook-cemzee cedişpejin turza-taa, ol маадърлыоı coruununı хараазъ-pile tizinge cedir cepceqlengen Denikinniñ, Kolcактың, Judeniciniñ, Vrangeldiң şeriin cыca şaар, Angli, Franzь, Polşa, Japonnunı şeriin cыca şaар, olарны curttan yндыr сьвьгьр şьдаан.

Kъзыl Şeriоq podununı arat conunga eccizinge cedir podun pyруny-pile perdingen, ыncагаş arat con podununı tereen Kъзыl Şeriinge onza ынакşыldыоı, куştyу-pile tetkip tuzalar turgan.

Kъзыl Şeriоq кансаар-taa аaj-cok рьзьоı тылдыоı turgan. Ol ышкаş рьзьоı тыл кандьоı-taa kapitalistъoı curttuң şeriinge turваан. Kъзыl Şeriоqniñ tiilelgezin хандьрар teeş, onu соguur cepsek-pile хандьрар teeş curttuң азыcъ connарь fabrik, zavottarga амьр тыş cok onza маадърлыоı азыldар, onza ажьлдыоı yjelerde харың pottарь ook-poozun xолunga tutkaş, frontu-ce corup turgannар.

Kъзыl Şeriоqniñ tiileen cыdagaаnъ polza, тылга-taa, frontuga-taa volşeviktarniñ namь kol udurttur özek роор turgаnында. Ынцаарда namның pygy kezigynneriniñ 65 хуuzu (300.000

komunistar) frontuga caalazьp turgan. Bolşevikter şeriоnиn pir tugaar хyreeleninge turup algaş, pygy tajьncьlarnь tulcuuşkun-ce edertip, temir-teо sagьlga curumnuң yleger turzul-gazьn көrgyzyр turgan.

Таştьккьннң imperialisterin (intervencilerin) polgaş ak-teerveccilerni Кьзыл Şeriоnиn tiileeniniң cьldagaanь polza, Кьзыл Şeriоni sosialistьој revolustuң genialdьој paaştьncьlary polur Lenin, Stalin olar хyn pygy udurtup turganьnda polur.

Кьзыл Şeriоnиn tiileen cьldagaanь polza, Кьзыл Şeriоnиn хyreeleninge Frunze, Voroşilof, Timoşenko, Budjonьj ьşkaş proletarnьn şeriој udurtukcularь kaңnalьp yнyp, Capaef, Şors, Parxomenko, Kotovskij polgaş оon-taa өske ol ьşkaşşak ьndьој aldьn erttine-teој maadьrlar tөгьttynyp yngeninde polur.

Кьзыл Şeriоnиn tiileen cьldagaanь polza, aktarnьn теervecci şeriiniң iştинге, olarnьn тьльнга bolşevikter ol cerlerniң yletpyrccin, taraaccьn connaryn imperialisterge polgaş aktarga udur tura-xalьbьşkьn-ce evileldep, olarnьn тьльн yreөder, Кьзыл Şeriоnиn tiilelgezин хандьrарьнга tuzalap turganьnda polur.

Ol cyylderden aңьda Кьзыл Şeriоnиn tiilelgeziniң paza pir cьldagaanь polza, Sovet respublikтьn ol maadьrlьој temisselingе pygy telegejniң azьlсь arat connarynнң tuzalazьp turganьnda polur. Angli, German, Polşa, Japon, Amerik, Franzь polgaş өske-taa curttarnьn azьlсьnнарь Sovet respublikть kamgalaaryнга iderkejliөј kirzip, stacka temissel yндыryp, Кьзыл Şeriоge udur роо-cepsek cyдыryp corudaгьn moondaktap turgan.

Хатаатть tajьнннң yjezinde Кьзыл Şeriоnиn tiileeniniң kolduөј cьldagaannary ьndьој tur.

Хатаатъ тайънъ тоозулган соонда, хөј саяъ къзыл шерюлери демобилизастар, Ленин, Сталин-ның соок кирзилгези-пие ештер Frunze, Vorosilof олар Къзыл Шериюни тайвнъ ујеге таарыштыр тургузур, шерюлниң реформазының планын согаадыр, кансаар-таа ааж-сок улуо азылды сорутканар. По шаюның саа-тайынының турzulгазын парымдалаа, Къзыл Шериюниң каадырын кизидип өөредип, ооң командьлал-политиктиою составын пелеткеер, Къзыл Шериюниң сагыга сурумун рьыдар, Къзыл Шериюни ең мурнаксы тайынсы техник-пие серсеюлер, ону ругу-ле хемсеюлер-пие рьыдарының тугаюнда Ленин—Сталинның вошевик намъ консуою улуо азылды сорутканының тунели-пие Къзыл Шерию ең куштуою тайызынпрга ең сырттениою шерюю роор өзур рьыккан.

Къзы Şериоғниң алдарлығ полковотцулары

MIXAIL VASILJEVIC FRUNZE

Mixail Vasiljevic Frunze polza, 1885 сыда Пишпек (амгы Frunze) хоорайга фелдшер киэини өөнү иштинден төреен.

Еş Frunze piccezinden тура революстуғ идеялер-пйе таньыр, Петроградтың (амгы Ленинградтың) политехниктиғ институтуна тургаş, RSDYN-ның хыреелениге кирген. 1904 сыдан егеleeş еş Frunze полза, вошвик организастарының азыдарына идеякейлиғ кирзип егеleen. 1905 сыда еş Frunze, Москваның cepceктиғ тура-халыкшыкынының кирзикцизи полгаş 1906 сыда RSDYN-ның 4 тугаар Улуғ хуралының кирзикцизи.

1904-1907 сыдарда еş Frunze полза, каргыс шаоҗааларга ыргылы туттуруп турган полгаş 1907 сыда хаан казак еş Frunzeni poolaar теп шиікеş, оңу хөј сыдың şөйлгези-пйе solaан.

Октябрының Социалистығ улуғ революзунун хуннеринде М. В. Frunze полза, Şујск-Іваноф рајонның cepceктиғ ылетпырccинериниң удуртуксузу тургаş, ол отряды-пйе Москваса кееп, октябрының тулцушкуннарына кирзип турган. 1918 сыда Јарославга ак-гвардијасы ујмеениң сонда, Јарослав окруктун şериғ комиссарына томужлаткан.

1918 сьлдьң dekavrda M. V. Frunze—сөөн сук frontuzunun 4 tugaar řeriiniң komandyлаксьзь.

1919 сьлдьң martta ak-admiral Kolcaktь, Kьзы řeriõge udur řавььşkьнь egeleen, pajdal koncuõ ajььldьõ turgan. Ёncaarda 1 polgař 4 tugaar, paза Turkestannьң řeriõlerinden Frunzeniң komandyлак-pile muruu суктың řeriõ pelyun turguskan polgař саңньк ьшкаř tyrgen soguуşkун-pile tajьньнь сьлса řаркан. Ёfa хоорайньң саңьга tulcuуşkunnarga M. V. Frunze polза, Саpajeftьң 25 tugaar diviziziniң tajььга udur atakalarьньң pir tugaar oduruunga podu-pile tulcup kirip turgan, Ёncaarda еř Frunzeniң саңьга yger-poo oogu сазььгаř, paазьньң meezi paskьraan. Ёncaarda atkaarlap turgan tajььnnarnь Frunze syrдындыr ojladьp turgan.

1919 сьлда M. V. Frunzeni pygy muruu сук frontuzunun komandyлаксьзььга tomujlaan polgař Kьзы řeriõ Celjavinsk хоорайнь ар, Ёraldьң таõларьн еrtkize ol řeriõni удурткан.

M. V. Frunzeni, оõң řeriiniң kol kyzy-pile Orenburktuң ak-kazaktарьга udur corutkan polgař 1919 сьлдьң sentavrda ol ak-kazaktarnь сьлса řaar tiileen.

M. V. Frunze Turkestan frontuzunun komandyлаксьзь turgаř, оõң-pile kadь Turkestannьң хереениң tugajьnda Rossijanьң Төр Kyusseki Komitediniң polgař namньң Төр Komitediniң komistarьньң kezigyny роор азььdap turgan. Frunze polза, kazaktarnьң kontrrevoluzunga řiitpirliõ soguуşkунnu pergen polgař vasmaccь-teerвeccilerni cok кьльp turgan.

1920 сьлдьң sentavrda M. V. Frunzeni Sovet-iң caзаa muruu сук frontuzunun komandyлаксьзььга tomujlaan polgař uđavaanda орта tiilelgeniң тыңneli keстьp, ak-řeriõler Kрьm tep cartьк орттuluk-ce atkaarlap teskenner.

1920 сьдың нојаврның 7-8 хуннериниң тyne-
zinde 15 полгаş 51 тугаар diviziler Sиваштың sy-
zyp kezep koncuoı alǵoı keziiin keşkeş (ak-şe-
rioıler сығдыр алғаş, yger-poolar, pulemjottar-
pile kalcaalǵoı poolap turza-taa), ылаңдыа
51 тугаар divizi Tursiniң Valь tep рьзыолаан
cerin ap алған. Кьзы Şerioı cediişkinnioı şavь-
ьşkьnnь corutkaş, volşevik namның, Sovet ca-
zaаның taalǵазьн cediişkinnii-pile kyussedip,
Кьмннь ak-şerioılerden хostaан. Оі coruktu—
M. V. Frunze udurttup turgan.

1920 сьдың нојаврның 15-te Frunze Leni-
ce тьндыоı telegram corutkan:

„Кьзы polkalарның кyccylyoı согууşkunu-
pile muruu orustuң kontrrevoluzu tujulunga
cedir pastыngan“—teen.

„Mixail Vasiljevic polza, Кьзы Şerioıniң е-
ne aldarыоı polkovotcularының полгаş paaşтың-
сыларының pireezi poop төөгyде kirgen... Сы-
гьtkыыоı volşevik, Mixail Vasiljevic Frunze pol-
za, uluoı Rossiјаның proletariadyның jozuluoı
oılu myn“ (Voroşilof).

Хатаатть тажьнының soonda, 1921 сьдан
1924 сьга cedir M. V. Frunze—Ukrajьн полгаş
Кьмнның şeriiniң komandyлаксызь turgan.

Frunze—cajдыыş cok Leninci—Stalincь myn
полгаş Troskijniң talazyндан ьнцаарда şerioıni
өskerlikci jozu-pile „udurttup“ turgанынга
udur kam-xajьra cok хyreşti corudup turgan.

1925 сьдың январда еş M. V. Frunzeni—
Şerioıniң полгаş Talaj хереениң Uлus Komissa-
рынга полгаş Revolustuoı Şerioı Cөyleliniң
targazyнга tomujlaan.

SSRE-niң cepsektioı kyzynың turguzukczu-
nuң pireezi—eş Frunzeniң rolu uluoı. M. V. Frun-
ze polza, Кьзы Şerioıni caartтыр turguzar coruk-
tu („Şerioıniң reformazyн“) egeleen полгаş еş

Frunze mөcсeen soonda, onu eř Vorořilof potandьrgan.

M. V. Frunze polza, 1925 сьдың октаврның 31-de mөcсeen.

M. V. Frunzeni ornukřudup turda, eř Stalin mьnса tep сугaalaan: „Nam polza, eř Frunzeniң nyуry-pile podunuң eң-ne řьncь, eң-ne сurumnuoј udurttukcularьның pirezin ьřkьngan. Sovet erge-cagьrgazь polza, eř Frunzeniң nyуry-pile pistiң curttuң eң-ne tidim řiitpirlioј, eң-ne ugaannьoј turguzukcularьның pirezin ьřkьngan. řerioј polza, eř Frunzeniң nyуry-pile eң-ne ьnak, eң-ne хунdulyoј udurttukcularьның polgař turguzukcularьның pirezin ьřkьngan“.

Саа хевирниң aldarьoј polkovotcuzu, „pistiң yjeniң... eң-ne arьoј, eң-ne ak setkildiој, eң-ne сybeden kortpas pьзьoј revoluscularьның“ (Stalin) pirezii—M. V. Frunzeniң tugajьnda turaskaal saja-saja connuң сyreenge mөngezi-pile curttap согуур.

KLIMENT EFREMOVIC VOROřILOF

SSRE-niң Ulus Komissarlarьның Cөvyleliniң oralakь targazь, Kyryne Kamgalalьның Komitediniң kezigyny, Sovet Evileliniң marřalь eř Kliment Efremovic Vorořilof polza, paza pir ergi volřevik, Leninniң řьncь өөrenikcizi polgař pařkь Stalinның eң соок ezi, Kьзы řeriојniң paařтьңсьзь polgař ооң pir organizakь-turguzukcuzu kizi polur.

Eř Vorořiloftu Ekaterinoslaf guberniniң (am-gь Dnepropetrovsk mozunun) Verxnej tep kөdee суurunga 1881 сьдың fevraldьң 4-te tөreen. Ооң ada-ijezi yletpyrccin ulus polur. Alcevskaja tep stanzьga, pir uluoј temir ezildirer zavottuң řoј kььr salвььngа yletpyrccinnerniң zavostofka-

зын организастаан тееş, „идежел соктарнын“ тат-
зызынга кирген турган.

1903 сылда Луганскиниң (амгы Ворошилфград-
тын) паравос пудырер заводунга тарган поор
азыдап тургаş, RSDYN-ге кирip, волşевиктерниң
талазын-се хандыр кирген. 1905-1907 сылдardaгы
Rossиянынң бир тугаар револузунынң идепкејлиқ
кирзикцизи. Намнынң Стоколмга полган 4 тугаар,
Lондонга полган 5 тугаар Улуқ хуралдарынның
төлеези, ол хуралдарга coraaş, Lenin полгаş Sta-
lin-pile узуразыр турган. 1907 сылда Rossияга
egeleen реаксынның сыын полгаş ооң soondaгы
револустуқ көдурьлгелерниң сыдарынның хөј ке-
зиин кара-разындага, şөйлгелерге ерттирген, ьн-
calza-taa ортта револустуқ азыын уламсылар,
marksizmнь ханьзы pile өөренip турган.

Пир тугаар imperialistiқ таянынның ујезинде
Sарисынның полгаş Petrograttyң (амгы Lenin-
grattyң) zavottaryнга азыдап, ортта yлетпырccин-
nerniң орттузунга волşевикци propagandyларнь
corудup турган. Еş Ворошилф полза, 1917 сы-
дын февралда, ьнсаарда Petrogratka тургаş, Izm-
ajloftuң polka şeriin тура-хальыşкынга көдурь-
rup yндырген полгаş Lugansk, paза Petrogratka
Oktabrның Socialistьој uluқ револузунынң идеп-
кејлиқ кирзикцизи турган. 1918 сылда, Donbastyң
yлетпырccиннеринден partizan otrjadь евилелдеp
algaş, ьнсаарда Uкrajьнынъ ezelep algaş турган
nemesterge удur temissezip турган.

Ооң soonda, ол partizan otrjadь өзур пь-
зыккаş, Uкrajьнынның 5 тугаар şerii polu перген,
ол şeriқниң kol komandyлаксызынга томужлат-
кан полгаş ол şerii-pile nemestiң şeriinin, paза
Donnuң ak-kazaktарынның хырееleeşkinin caza-
ter yнгеş, Sарисын-се маадрыльој рохотту еви-
leldep corutkan. Sарисыннь камгалаар tugajьn-
da еş Ворошилф полза, paşкь Stalinның бир ту-

gaar polgaş eñ-ne cook tuzalakşyź poop, mьndьoi albannarnь kьlyp turgan: Sarisьn frontuzunıñ komandyalakşyź, murnuu cyk frontuzunıñ komandyalakşyźnьñ oralakşyź polgaş oon Şeriq Cөvyleliniñ kezigyny, Sarisьnnь kamgalap turgan aldarьoi 10 tugaar şeriqniñ komandyalakşyź poop turgan.

1918 сьдьñ uzunda, Ukrajnнь Germannь ezelekçilerinden xostaan soonda, eş Voroşilof-tu Ukrajn respubliktyñ İstikki xerektiñ Ulus Komissarynga tomujlaan. 1919 сьлда Xarkoftuñ şeriq okruunuñ komandyalakşyź turgaş, ak-general Grigorjeftьñ yjmeenin cok kьlyp paskan. Oon soonda, 14 tugaar şeriqniñ komandyalakşyź turgaş, denikinner polgaş petljurlerden Ukrajnньñ kamgalalьn udurttu turgan. Eş Voroşilof polza, pir tugaar aattьoi şeriqniñ pir organizakşyź polgaş 1919 сьдьñ nojavrda oon Şeriq Cөvyleliniñ kezigynunge tomujlatkan. Budjonньj-pile kadь aattьoi şeriqni şuut podu udurttu turgaş, Denikinni cok kьlyp tugajьrda Stalinньñ planьn pottandьrar corukka (1919-1920 сьдarda), Ukrajnнь Polşanьñ ezelekçilerinden xostaarynga (1920 сьлда), paза Vrangeldi cok kьlyrynga idepkejliq kirişken. 1921 сьдьñ martta eş Voroşilof-tu, ьnsaarda poop turgan namньñ 10 tugaar Uluq xuralьnьñ kezek te-leelerin paaştatkaş, Kronştatka yngen kontrrevolustuq yjmeenni pazary-pile corutkan.

Eş Voroşilof polza, 1921-1924 сьдarda—Sonqu Kavkastьñ şeriq okruunuñ komandyalakşyź; 1924-1925 сьдarda—Moskvanьñ şeriq okruunuñ komandyalakşyź turgan. M. V. Frunze mөcseeniniñ soonda eş Voroşilof polza, Sovet Evileliniñ cepsektiq kuzynuñ paaзыnda yzyk cokka aзыdap turar. Cyl tize, 1925 сьдьñ nojavrньñ 6-dan egeleeş—Şeriq polgaş Talaj xe-

reenin Ulus Komissary polgaş Revolustuoı Şeriı Söylelinin targazy poop, Kъзы Şeriıni saarttyr, tehnik talazy-pile polvaazyradyr sorun pottandyrgan, 1934 сыдын junnuı 21-den egeleeş—SSRE-nin Oran Kamgalalyнын Ulus Komissary, 1940 сыдан egeleeş—SSRE-nin Ulus Komissaryнын Söylelinin targazyнын oralaksъzy polgaş Oran Kamgalalyнын komitedinin targazy.

Eş Voroşilof polza, 1921 сыдан egeleeş—PK(В)N-нын Төр Komitedinin kezigyny, 1926 сыдан egeleeş—PK(В)N TK-нын Politbyrozunun kezigyny. 1935 сыда eş Voroşilofka Sovet Evielinin marşaly ter şeriıni teedi adın tъvъskan.

Eş Voroşilof polza, Sovetin azyly sorunun murnunga onza хавъjaaly хerekti kыlганынын uzurunda, Leninnin ordeni-pile yş udaa, „Kъзы-tuk“ ter orden-pile төrt udaa şaңnatkan polgaş paза оон ыңaj „Kъзы-tuk“ ter ordenni роoselemezinde ijini kadaan, paза respubliktarnын kyş-azylyнын Kъзы-tugu ter orden-pile yş udaa şaңnatkan. Eş Voroşilofta—MAR-нын polgaş TAR-нын ordenneri paза par.

1937 сыдын dekadrdan egeleeş, eş Voroşilof—SSRE-nin Teedi Söylelinin deputady.

Eş Voroşiloftun 60 хar харлаанын холваşтыр cedirgen rajығына, PK(В)N-нын Төр Komitedi polgaş SSRE-nin Ulus Komissaryнын Söyleli тыncар pizip turgan: „Sen aldarylly revolustuoı aзыlyнын pygy-le cadalarynda nam polza, seni namнын polgaş Sovetin, aзыly сорunun tajыпнағына udur maadyrly polgaş сайдылыş cok şiitpirliı temisselci ter pilip turar. Namнын udurttukcuzu, kyrynenin aldarylly aзыldaksъzy, Kъзы Şeriıni turguzukcuzu poop mogaı-şылаı cokka polgaş yrelii-pile aзыldar coraанын-pile sen pistin namнын polgaş Sovet-

tiŋ ulustarǵnıń ынақсылып полғаş хуыдылеlin aldarıль-pile ар edileen-sen“—teen.

Еş Voroşilof polza, komunıstıy pamnıń pir ең iderkejliń turguzukcuzu, Sovettıy kyryne-nıń sersektiń kyzyнуң көскy organizakсызь, Кьзы Şerińniń aldarıy polkovotcuzu myn.

Germanıń kalcaa araattan faşizmь SSRE-ge oor jozu-pile xaldaanıń pir tugaar хуыnerinden-ne egeleeş еş Voroşilof polza, Кьзы Şerińniń nemesterge udur maadyрıy хуреşterin şuut удurtтup kirgen polғаş SSRE-nıń Kyryne Kamgalalıń Komitedinden, еş Voroşiloftu songu paрып cyk uunuń şeriiniń Kol Komandyлаксызьга tomujlaan polғаş еş Voroşiloftuń paaştalgazь-pile Leningrattıń maadyрıy kamgalakсыларь faşistıy şerińlerni сыла şaar, кьгьр turar. Tıxvin хоорajнь nemesterden хостар, оон ulam Кьзы Şeriń ulam purungaарлавышаан турарь polza, Uluń Lenin хоорajга ажып cok кьдыр nemesterni сывыр, Germanıń faşizmь ser кьгьндан аştар арылаарыń egezi ol polur.

SEMJON KONSTANTINOVIC TIMOŞENKO

Sovet Ebileliniń marşalь Semjon Konstantinovic Timoşenko polza, Кьзы Şerińniń aldarıy tajыпсы komandirleriniń pıreezi polur.

S. K. Timoşenko—volşevik pamnıń şыпсы ооғлу, şitpirliń, tidim cyrekkir, maadyрıy tajыпсызь myn polғаş ol polza, Sovettıń arat connarыń iştinden yнup kelgen aldarıy polkovotcularыń arazьnda хуыдылыń cerni aldarıль-pile ezelep turar.

Еş Timoşenkonu 1895 сыдыń fevralдыń 18(6) хуынде Bessarattıń Furmanka tep көdee суурунга хөлеccik taraaccып өрегеге төreen. Semjon Konstantinovic polza, көdee şkolanь

tooskaş, eeredilgezin ulamcýlaarýn oraldaşkan polza-taa, ada-ijeziñ arga cok jadýb turganý-pile eerenmejin, kulaktar polgaş pomeşikterge xeleccikter coruj pargan.

1915 cýlda, imperialistiç tajýn kidin-ne poop turgan yjede eş Timoşenkonu xaannýñ şeriinge xavýra pergen. Pulemjot şkolazýn tooskan soonda, 4 tugaar aattýç şeriç divizinin-ce corutkan polgaş ortta turgaş, parýn cyk frontuzunú tajýldazýbşkýnparýnga kirzip turgan.

Bncaarda eş Timoşenko polza, soldattarnýn orttuzunga revolustuç azyldý iderkejlii-pile corudup, Donga kazaktarnýn kontrrevolustuç yjmeennerin pazarynga kirzip turgan. 1918 cýlda ergi şeriçni tyzyrgen soonda, eş Timoşenko Kara-talajnyñ partizan otrjadýnga kirgeş, oon peer-le yzyk cokka Kýzý Şeriçniñ xyreeleçinde turup turar.

Krýmnyñ aattýç gvardija polkazýn paaştar algaş eş Timoşenko polza, podunun oruunda ak-gvardijacýlarný cok kýp coraaş, Sarisýnga cede pergen. Sarisýnnyñ soogunga tajýnnarga eş Timoşenkonu 2 tugaar tuskaj aattýç şeriç brigadýnyñ komandiringe tomujlaan.

1919 cýlda Lenin polgaş Stalinnyñ ajttýbşkýn-pile Aattýç Kýzý Şeriç turguskan soonda, Timoşenkonuñ brigadý Budjonnyñnyñ aattýç şeriç korpuzunúñ sostavýnga kirgen polgaş Timoşenkonu 6 tugaar aattýç şeriç diviziniñ komandiringe tomujlaan.

Eş Timoşenkonuñ komandylap turgan 6 polgaş 4 tugaar aattýç şeriç divizileri polza, murnu cyktyñ, Polşanyñ polgaş Vrangeldiñ frontularýnga ak-gvardijacýlarga udur xej sannýç tulcuuşkunnarga pir tugaar aattýç şeriçniñ pir šiitpirliç kyzy poop turgan.

1920 cýlda S. K. Timoşenkonu, 1 tugaar aat-

тың шеріңден, RSFSR-нің Советтерінің 8 тугаар Шлюң хуралының төлеезинге сонғаан полғаş port-
ta pir-le тугаар Lenin-pile узураşкан.

Еş Тимоşенконуң командьлалы-pile ааттың шеріңнің 6 тугаар divizizi полза, ак-полşаларның шеріінің frontuzun Žitomirge yze шаар киреринге onza ролдуң полған полғаş Stalinның тын-неени-pile ар көрге, ол yze-şавььşкьн—полşаның frontuzunga полған şвььşкьннь Кьзыл Şериңге азьктың кьдыр şiitpirleen tep турар.

Pirtugaar ааттың шеріңнің командирлері полғаş тајьнсьларьнга cedirgen pajььнга еş Stalin полза, „Кьзыл Şериңнің yndezinnerin салған полғаş onu syrttenciң kyş poldurgan“ kizilerniң pirezinge kirzip турар tep еş Тимоşенкону ьncap турар.

1922 сылда еş Тимоşенко, Şериңнің Akademniң Teedi kurzun тооскан полғаş 1927 сылда—Teedi Komандьлал-sostavtarьн полваазьрадььның курстарьн, ьncaarga 1930 сылда—Şериңнің-politiktiң-akademiniң canьнга, Teedi komандьлал-sostavtarьнга turguskan командирлер-komissarlar kurzun тооскулаан.

Еş Тимоşенкону: 1933 сыдың avgusta—Belorustuң шерің okruunuң командьлаксьзыньң oralakсьзынга томujлаан, 1935 сыдың sentavrdan egeleeş, 1937 сыдың junga cedir—Kijeftiң шерің okruunuң командьлаксьзыньң oralakсьзы, 1937 сыдың jundan sentavrga cedir—Songu Kavkastьн шерің okruunuң командьлаксьзы полғаş ооң Şериң Cөyleliniң kezigyны, 1937 сыдың sentavrdan 1938 сыдың fevralga cedir—Хarkoftuң шерің okruunuң командьлаксьзы полғаş ооң Şериң Cөyleliniң kezigyны, 1938 сыдың fevraldan egeleeş—Kijeftiң Onza Şериң okruunuң командьлаксьзы полғаş ооң Şериң Cөyleliniң kezigyны poop турған.

Еş Тимоşенконун командьлалы-пйле Украјьн фронтунун кезектери полза, 1939 сылда Парььн Украјьн-се рохот кыьр, Парььн Украјьнның арат соннагьн хостаан.

Ак-фингерге удур тајьнның ујезинде, РК(В)Н-ның Төр Комитединиң полгаş Советтиң казааның таасканы-пйле еş Тимоşенко полза, фронтунун ең-не харььссалгалық кезеен удурттур турган полгаş ортта пролетарның полковотцунунун алдарлық мерген соруун көргыскен.

Хатаатты тајьнныга тајьнсы ғыларангај полганы-пйле еş Тимоşенко „Кызы-тук“ төр орден-пйле уş удаа, паза хундылық революстунуң семзек-пйле şаннаткан. Тајьн тургузуушкунунун ујезинде Кызы Şериқни рььдарына улуқ голдуқ полган тееш, Ленинин орден-пйле şаннаткан. Ак-фингерге удур темисселин фронтунга тајьнсы сорулгаларны ылегерли-пйле куыседип, онза ерес тидим, маадьрылы соруун көргыскенин парььмдалааş, SSRE-ниң Тееди Сөyleлинин Президиумынден еş Тимоşенкога Совет Евилелинин маадьры төр атты тырсыр, оон-пйле кадь Ленин орден-пйле полгаş „Алдын-сылдыс“ төр темдек-пйле şаннаткан.

Еş Тимоşенко—SSRE-ниң Тееди Сөyleлинин депутать полгаş Украјьнның Тееди Сөyleлинин депутать.

1940 сылда—еş Тимоşенкону SSRE-ниң Оран Камгалалының Улус Комиссарына томужлаан полгаş еş Тимоşенкога Совет Евилелинин маршалы төр şериқни тееди адын тывьскан. Еş Тимоşенко—1919 сыдан егеleeş, РК(В)Н-ның кезигуну полгаş 18 тугаар Улуқ хуралдан егеleeş, РК(В)Н ТК-ның кезигунунде сонгуткан.

Ам ујезде еş Тимоşенко—SSRE-ниң Оран Камгалалының Улус Комиссарының оралаксызь роор турар.

Ada curttuq uluq tajьнь egeleen xunynden egeleeş eş Timoşenko polza, Kъзы Şeriqtin kezekterin ol-po frontularga şuut komandyлар kirgen polgaş am yjede murnuu raғын cyk uunuң Kol Komandyлаксызь роор turar. Eş Timoşenkonuң udurttulгазы-pile murnuu cyk frontuzunuң маадырлыq tajьнсыларь Rostof хоо-rajьн nemesterden хостаан polgaş ol tugajьnda paşкь Stalin polza, eş Timoşenkonu paaş-tatkaş, murnuu cyk frontuzunuң tajьнсыларьна-га podunun rajьгьн cedirip turgan.

Murnuu raғын cyk uunuң маадырлыq kъзы şeriqleri polza, eş Timoşenkoga paaşтадыр алгаş, faşistьq араattannарнь сыла шаар, tajьннь ulam ьңaj сыгьр, curttаксь соннуq саа-саа cerlerni nemestiң ezelekçilerinden хунаар ар turar.

SEMJON MIХAJLOVIC BUDJONNЪ

Semjon Mixajlovic Budjonнъ polza, Lenin—Stalinнъң namьndan kizizitken саа хевirliq şьlgaraan şeriq udurttukçularьнъң pirezьi ро-лur.

S. M. Budjonнъ 1883 сыдың apreдың 25-te, Don mozunuң Kozurin tep кeдee суурунга taraaccьн хeлeccik eт-pyleден tereen. Eş Budjonнъ polza, cазьndan тура хeлeccik роор азь-ьлдаар аар амьдыралга curttар, toс харььндан egeleeş, şeriq хавьгьлдазьнга cedir kulak paj азь-агьjга хelezilenip амьдырар coraan. Pizik-ke podu eөrenip алган.

1903 сыда Budjonнъjнь хааннъң şeriinge хавьрган polgaş kazaktарнъң aattьq kezekteringe on сыда turup kelgen. S. M. Budjonнъ polza, 1904 сыда polган Orus-japonnuң tajьн-ьнга polgaş 1914-1918 сыдarda polган imperi-alistiq tajьнга kirzip coraan.

Imperialistioj tajьnnьң yjezinde eş Budjon-
nьj polza, paғыn polgaş Kavkastьң frontular-
ьngа vztottuң unter-ofiseri poop, oоң soonda
eskadronnuң vax-mistrь poop kirzip coraan.

S. M. Budjonnьjnьң revolustuoј azьbь—fevr-
aldьң vuzuas-demokrattьoј revoluzunuң soon
tarьj, хаанның ergi şeriinge turda-la egeleen.
Kavkaska turda, eş Budjonnьjnь eskadronnuң
polgaş polkanьң soldattar komitetteriniң kezi-
gynunge soңgaan.

1917 сьlda Kavkastьң aattьoј şeriој divizini
paғыn frontu-ce corudupkan polgaş орта eş
Budjonnьjnь polkanьң soldattar komitediniң
polgaş diviziniң soldattar komitediniң kezigyn-
unge soңgaan. Ol yjede Minskige şeriојniң vol-
şevik organizastarьn udurttuр turgan M. V.
Frunze Budjonnьjga uluoј saldarnь pergen.

Октаврньң Socialistьoј revoluzu tiileen soon-
da ol divizini taradьpkan tьleede, Budjonnьj
Platovsk tep suurga canьr kelgeş, орта Sovet
erge-cagьrgа organizastarьngа idepkejlioј kir-
zip, suurnuң cөvylelin turguskan polgaş Salsk
sovediniң okruktuң uluoј xuralьndan S. M.
Budjonnьjnь Okruktuң Kyussekcі Komitedi-
niң cer-azьbьnьң kildiziniң ergelekcizinge soң-
gaan. Sovettiң ol kyussekcі komitedinge ak-
gvardijacьlar xaldaaş, onu taradьpkan soonda,
S. M. Budjonnьjnьң şeriој talazь-pile azьbь
oon egeleen.

Salskijniң elezinnioј ховularьngа S. M. Bud-
jonnьj, paaştaj 6 kizilioј aattьoј pelyk organi-
zastaaş, 1918 сьldьң fevraldьң 28-tiң tynezinde,
ьnsaarda polkovnik Gniloрьvoftuң kezee ezelep
algaş turgan Platovsk tep suur-ce xaldaaşкьn
кьlgaş, tutturup pazьnнаткан partizannarnь oon
xostap algaş, olarnьң tuzalamcьzь-pile aktarnь
oon сьvьrьр yndyrgeп polgaş oon хунаар al-

gan poocerpsee-pile 100 kizilioj otrjattь turguzup algan.

Eş Budjonnyjnyň otrjadь yrgylcy əzyp, julduň uzunda polza, Budjonnyj—polka şeriqlij poop, onu komandьlar turgan.

Ol yjede Orustuň murnuu cygynge temisseldiň təvy—Sarisьn xoorajga turgan. Ёncangaş eş Budjonnyj polka şerii-pile aktarnың хyreeleeşkinin caza-ter coraaş, Sarisьn-ce, eşter Stalin, Voroşilof olar-ce corup kaan. Katelnikovnuң rajonunga sentavrda Budjonnyj—brigat şeriql komandьlaj pergen polgaş 1918 сыдьн dekavrda—divizi şeriql komandьlaj pergen.

1919 сыдьн janvar, fevral ajlarda Budjonnyj polza, ak-şeriqlerniң artть-pile Aattьql Kьзы Şeriqlniң təgyzyngе pir tugaar 400 kilometir cerge erestiql roxot kьlgan. Ol polza, Sarisьnny ak-şeriqlniң talazьndan 3 tugaar хyreelep turganьn cok kььr tugajьnda Voroşilof komandьlaan 10 tugaar şeriqlge cedişkinni хandьrgan.

Eş Stalinnyң ege sanalь-pile 1919 сыдьн pojavrnyң 19-ta, eşter Voroşilof, Budjonnyj, Şadenko olar paaştaan 1 tugaar aattьql şeriqlni organizastar, komandьlakсызьnga Semjon Mixajlovic Budjonnyjny tomujlaan.

Tajьncь ənykter—Voroşilof polgaş Budjonnyj aattьql şeriqlni tiilettirves kыş kьььr pьzьtkan.

Pir tugaar Aattьql Kьзы Şeriql polza, ak-general Denikinni сыca şaar cok kььr tugajьnda, Stalinnyң planьn pottandьragьnda şiitpirliql roldu ojnaan. 1 tugaar aattьql şeriql polza, 1920 сыдьн janvarnyң 7-de şiitpirliql tulcuuşkun-pile Denikinniң kezeen cuura şarkaş, janvarnyң 8-te хep-xenertten Rostoftu ар алгannar, oоң-pile Denikinni сыca şavar coruk

kyyssettingen polgaş Denikinni tujulunga cedir
cok кьльгьн оон ыңај ulamcыlatkan.

1920 cыlda ak-polşalar Sovettioј Ukraјьn-ce
xaldap kirgen. 1 tugaar aattыoј řerioј, polşa
frontuzun-ce muң kilometirniң poходun кьлган
polgaş eş Stalinньң planь-pile polşanьң frontu-
zun yze řaar kirer coruktu 1 tugaar aattыoј
řerioј kyyscedir turgan polgaş 1920 cыldьң jun-
nuң 5-te polşanьң frontuzun aattыoј řerioјniң
kyzy-pile yze řaar kirgen. Ыncaarda, eřter
Vorořilof, Budjonньj olar tajьldazьbьřkьnnьң
eң-ne aјьldьoј cerleringe pottarь keřtyp keep,
řerioјlerge yleger turzulgazьn kergyzyр turgan-
nar.

Ak-general Vrangeldiң řeriin cok кьльгьнга,
aattыoј řerioј paza řiitpirlioј roldu ojnaan.
Vrangeldiң řerii Kрьmньң cartтк orttuluunga
cьдьp algaş turup turda, olarnь Kьзы řerioј
oон cьвьгьp yndyрp turda, Songu Tavri tep
cerge aattыoј řerioј polza, podundan sanь xөj
turgan tajьнга udur corutkaş, ak-general Vr-
angeldiң kol kyřterin ortta cыlca řapkan. Oон
xaraazь-pile ak-teerveccilerniң řeriin Kьзы ře-
rioј cыlca řapkan polgaş Ыncaarda aktarnьң 20
muң cedir kizizin tudup ap, xөj sannыoј řerioј
cemzeen xunaap algan.

Eş S. M. Budjonньjньң adь-pile Kьзы ře-
rioјniң xөj-xөj uluoј tiilelgeleri xolbaoјdařkan.

Proletarnьң diktaturu teeş, aзылcь connun
xeree teeş iderkeјlioј kirzip, ыlangьja Kьзы
řerioјni pьзьdar tugajьnda keřky kirzip kel-
geni-pile eş Budjonньj polza, Leninniң ordeni-
pile iјi udaa, „Kьзы-tuk“ tep orden-pile yş udaa,
respubliktarnьң (Azerbajdzannьң polgaş Uzvek-
tiņ) „Kьзы-tuk“ tep ordenneri-pile iјi udaa řaң-
natkan polgaş poo-selemezinde „Kьзы-tuk“ tep

iji ordenni kadaan. 1937 сыда еш Буджоннь—МАР-ның ordeni-pile шаңнаткан.

1935 сыда еш Буджонньга—Sovet Ebileliniñ marşalь tep at pergen polgaş 1932 сыда еш Буджонньj şeriоjniñ akademini tooskan.

1937-1940 сылдарда S. M. Буджонньj—Moskvanьñ şeriоj okruunuiñ komandyлаксызь турган, РК(в)N-ның 18 тугаар Улуо хуралындан—РК(в)N ТК-ның kezigunyngе songutkan. Am yjede еш Буджонньj—Oran Kamgalalьның Улус Komisсарьның oralаксызь. Еш Буджонньj—SSRE-niñ Teedi Сөвyleliniñ deputадь polgaş ооң Президиумынун kezigyny.

Еш Буджонньj polza, ada curttuñ xostalgalьoñ tajьның frontularьнда шуут kirziр, ооң tiilel-geleriniñ organizаксыларьның pirezzi роор турар.

Curttu industrializastaanь polgaş Kъзы Şerioŋnıŋ saa texnik-pile cepseoŋlengenı

Oktavrнъŋ Sosialistъoŋ revoluzu tıllerde, texnik-taa, ekonom-taa talazь-pile eŋ-ne cъdьp kalgan, kede e aзы-agъjь 57,9 xuu, yletpyr pydyrylgeziniŋ produksuzu cyoŋ-le 42 xuu poop turgan kede aзы-agъjьloŋ curttuŋ iştinden caza-ter, xaannъoŋ jozunu ojtur oktap tyzyrgeş, vırzuastarnъŋ, kapitalistarnъŋ erge-cagьrgazьn tyzyrup, proletariattъŋ erge-cagьrgazьn turgus-kan polgaj. Ol yjede curttuŋ pygy aзыk-pajlaa, aldъn uurgajlarь, хeмyр-taş uurgajlarь, nefti pydyrylgeleri, janь pyry temir pydyrylgeleri taştykkь curttarnъŋ kapitalistarnъŋ xolunga turgan. Curt kancaar-taa aaj-cok cъdьp kalgan turgan.

По tugajьnda eş Stalin „pis-taa texnii kor-guncuoŋ-la cъdьp kalgan curttuŋ erge-cagьrga-zьnga kelgen ijik-pis“,—ter cugaalaan. Kede aзы-agъj koldap turar, aar yletpyr pydyrylgezi cъdьp kalgan curttu saa texnik-pile, saa-saa et-yletpyr-pile хандьртъngan curt кьдыр, tuskaj хamaарьşpas, taştykkь kapitalistъoŋ curttarnъŋ sajьrangaj texniinge calьnmas, podu хeмьk

pydyrylgelerniň saa-saa polwaazýrangaj sersekteri-pile, saa tehnik-pile xandýrtýngan eň murnakşy curt kyldýr turguzar ajttýrýoj kancaartaa aaj-cok tæogylyoj sugula poop, sosialistýoj niittileldi turguzarýnyň yndezin ajttýrýoj poop turgan.

Proletariattýň tiilelgeziniň soonda, curttu industrializastaar sorulganý, tehnik polgaş ekonom talazý-pile eň xæojýldeliøj kapitalistýoj curttarný setkeş, ertter ajttýrýojny volşevikterniň namý polgaş Uluj Stalin pygy curtтуň murnunga turguskan.

Eş Stalin polza, sosialistýoj niittileldi turguzarda, pister pir tugaar eelceojde-le curtту socialistýoj industrializastaarýn pottandýrar, ser azy-agýjýn saarttýr şýdaar uluj-uluj yietpyr pydyrylgeler par poldurar uzurluj-pis—teen, sosializmnyň ekonomnuoj suuru polur uluj maşina industrin turguzar arga-pile curtтуň tehnik polgaş ekonom talazý-pile cýdýr kalgan coruun tiiler, sosialistýoj ekonomikti turguzup polur turgan.

По ajttýrýojny volşevik namnyň 14 tugaar Uluj xuralýnga şitpirleen.

„Pistiň curtтуvustu agrarlýoj curt turganýndan erge cok sugula xerekselderni podunuň kyzy-pile pydyryp şýdaar industriløj curt poldurar coruk polza, pistiň kol şugumuvustун yndezini, ukta-şýnarý ol polur tur“—ter eş Stalin sugaalaan („PK(B)N-nyň topcu tæogyzy“, arýn 295).

Pygy telegejniň arat conunuň uluj udurtukcuzu eş Stalinnyň ajttýrýknyň SSRE-niň saja-saja azyly connarý xerek kyrynga pottandýrar teeş, arat connarnyň æzeenniøj tajzýnarý-pile kam-hajýra cok temissezip, olarnýň hamýk paak xoralýoj coruktaryň azyr tiiler cor-

aaş, tægylyoı cedlişkinnerni cedip alyr teeş temissezip egeleen.

Sosialistyoı industrializastı curttuı iştinge pottandırar coruk polza, kancaar-taa aaj-cok uluoı kapital salıbşkınnarnı, kancaar-taa aaj-cok xøj xorengini yndyrer turgan.

Curttu industrializastaarını karacaıdıy oruu polza, et-yletpyr pydyrylgeni xereenge podunuı xıuda kamnalgazın, sosialistyoı mөө-neşkinni kыlbı turgan. Ol pygy cyulder curttuı iştinge turgan polgaş onu pir tugaar peş cыdbı planıga todargaj ajttıy planaın. Peş cыdbı planında ulus aзы-агыbını talazy-pile kapital salıbşkыn 64,6 saja ruvilge toktaat-tyngan turgan. Ooı iştinden yletpyr pydyrylge curttu elektrizastaar-pile kattaj—19,5 saja, transportka—10 saja, kōdee aзы-агыga—23,2 saja ruvil salıy turgan. Ol polza, SSRE-niı pygy ulus aзы-агыbın amgy yjeniı caa texni-pile cerseıleeriniı planı poop turgan.

SSRE-niı curttun industrializastaarını, Kызы Şeriıni, Kызы Flottu caa texnik-pile cerseıleeriniı planı polur pir tugaar peş cыdbı planı kyysedir teeş, SSRE-niı saja-saja arat connarı kancaar-taa aaj-cok xajınydyr unur, sosialistyoı carıřtar, řalırcı coruktar kalvarıy ungen, ooı xaraazy-pile pir tugaar peş cыdbı planı 4 cы 3 aj iştinde aзы kyyssetken.

Ol coruk polza, curttuı arını öskerildirip, cыdyr kalgan curttu sosialistyoı aзы-агыbıoı murnakı curt poldurgan. Pir tugaar peş cыdbı planını tyınneliniı tugajında eş Stalin 1933 cыlda podunuı iletkelinge cugaalaanı polza, Sovet Evileli—curttu industrializastaarını kol yndezini polur—kara metalurgini turguskan, traktor polgaş avtomobil yletpyr pydyrylgezın, mařna kыbı stanok tep cyulderni kыbı ylet-

pyr pydyrylgeni, kōdee aзы-агьjнъ мажиналар-
ьн pydyryp yndyrer yletpyr pydyrylgeni, uzar-
cyyldyң yletpyr pydyrylgezin, амгь yjeniң ximi-
niң yletpyr pydyrylgezin turguzup ap ʃьdaan
ter cugaalaan. SSRE polza, nefti produksuzu-
nuң, хөмыр-таш polгаш elektri kyzyn кьльр тала-
зь-pile telegej кьгьнда pir tugaar cerni ezelep
turar.

SSRE polza, pir tugaar peş cьldьң planьн
cogaadyrda-taa, onu kyussedip turar yjezinde-
taa kapitalistьoј хyreeleeʃkinni, kapitalistьoј
kyrynelerniң SSRE-niң cediіʃkinnerin kōer хөң-
ny cok poop turarьн cer-le utrajьн turgan pol-
gaş SRRE-niң kyzyn, Кьзыl ʃerioјni, Talajнъң
polгаш Агаар flottarьнъң kyzyn ulgattьrар, curt-
tuң kyzyn, orаннъң kamgalalьн ulgattьrар tu-
gajьнда uluoј-uluoј sorulgalарнъ сальр, ol тала-
зь-pile канcaар-taa aaj-cok азыldарнъ кьльр,
cepsektєrni yndyrgyleen. Curttu cьдыр kalgan
pajdaldan yndyrer tugajьнда volʃevik nam-
пнъ, Sovet cazaанъң салган uluoј sorulgalарьн-
га, pir tugaar peş cьldьң planьнга udur arat
connuң өzeenniој tajzьннагь канcaар-taa aaj-
cok temissezip, yreer, хоралаарьндан egeleeş,
cангьs curтка sosializm tiileves cybe teeringe
cedir cyzyn paazьн argalarнъ хереoјlep turgan-
нар, ьндьoј polza-taa, ьлаңгьja oran kamgalalь-
нъң talазь-pile uluoј-uluoј хөrengilєrni yndyryp,
Кьзыl ʃeriојni pygy talазь-pile caa texnik-pile
pyryn cepseoјlep хандьrар хемceoјlerni Sovet
cazaa, volʃevik nam алган. Ol pygy cediіʃkin-
niој азыldарнъң тыннєli polza, SSRE-niң ма-
дырльoј Кьзыl ʃeriiniң, kajgamcьктьoј arat con-
нарьнъң ada curttuң tajьннга uluoј-uluoј tiil-
elgєlerliој poop, tajzьнга cьlca soguuʃkunnар-
нъ perip turarь polza, SSRE-niң мадырльoј
Кьзыl ʃeriојniң, Talajнъң polгаш Агаарнъң Кь-

зы flottарының каягамсыктыої танкалары, угер-
poolары, пулемјоттары, минемјоттары, ezir ышкаш
узар-хемелери, talajның janзы pyry шеріої парохоттары—шеріоїнің роо-серсек херекселдерін кы-
ыр ундырп турар каягамсыктыої улуої завот-
тары, yлетпыр pyдырылгелери хереcci роор турар
тур.

Кызы Шеріоїнің кансаар-таа ааж-чок куштыої,
саа техник-pile серсеоленгені, ооң pygy теле-
гејнің ада curttu—Улуої SSRE-ні eres маа-
дырыль-pile камгалар турар соруу полза, pygy
телегејнің араг соннарының ынак удуртуксузу,
pistin izioї cyreevis—Улуої Сталинның ассызында,
ооң каягамсык удурттулганында.

Къзы Şerioı—Sovetlin arat connarьнын төreen oqlu

Къзы Şerioıniң 10 сы polgan oјunda Moskva Sovediniң rajьrлoј xuralьnga Къзы Şerioıniң уş onza cyulьnyң tugajьnda paşky Ştalinьnyң sugaalaanь polza:

„Pistinъ Kъзы Şeriivistinъ pir tugaar polgaş kol onza cyuly polza, xostalgan yletpyrccin polgaş taraaccьnnarьnyң şerii, Oktavr revoluzununъ şerii, proletar diktaturununъ şerii polurunda...

Pistinъ Kъзы Şeriivistinъ iji tugaar onza cyuly polza, pistinъ curtubustunъ ulustarьnyң arazьnda akь-tunmalьşky coruununъ şerii, pistinъ curtubustunъ tarlatkan ulustarьnyң xostalgazьnyң şerii, pistinъ curtubustunъ ulustarьnyң erge-şoleezin polgaş хamaarьşpas coruun kamgalaarьnyң şerii polurunda...

Adaktьn sөolynde, pistinъ Kъзы Şeriivistinъ уş tugaar onza cyuly polza, internasionalizm тыньştoј, internasionalizmga kyzeldioј, ol medereli eet-xanьnda siңnikken şerioı polurunda...“—teen.

По уş onza cyylge yndezilettingen şerioı polza, кьмнь-pile, cуnyң хeree teeş, кьмнь erge-азь teeş temissezirin pilir, murnakь medereldioј kizilerden turgustungan şerioı tur.

Maadьrлoј Kъзы Şerioı polza, Oktavr revo-

luzundan teryttingen Uluoı Sovet Ebileliniñ tiilelgeleı 24 cыльнıñ iştinde podunuñ curttunuñ, uluoı volşevik namьнıñ, Sovet cazaanь, leninci-stalincь politii teeş, podunuñ xej saja, xej nasional arat connarьнıñ xostuoı corgaar, aas keziktiı curttalgazь teeş, internacionalizmнıñ xeree teeş, kadьoı toşkun tulcuuşkunnarğa iştikkinıñ kontrrevolustuoı cyzyn paazьn yjmeen samьnнарьнı polgaş taştьkkьнıñ imperialistiı kyryneleriniñ intervenzini cыlca шаар turgaş, podunuñ socialistьoı tereen curttunuñ kajgamcьkтьoı uluoı tөөgyzynde oңmas caagaj at-aldarьнı curup alğan.

SSRE—Stalinnıñ aldьn Konstituzunuñ cьрткьльoı xereliniñ adaanda xostuoı corgaar, aas keziktiı curttap olurar xej saja, xej nasional akь-tuңma ulustarьнı uluoı өoı-pylezi.

Kьзыл şerioler polza, ol uluoı өoı-pyleniñ iştinden yngen arat connuñ хань tereen, erge cassьoı ooldarь polur. Olar polza, pottarьнıñ tereen curttu teeş, pottarьнıñ ada-ijeziñi, akь-tuңmalарьнıñ, kьrgan cөnykteriniñ, ije-caştarьнıñ амь-тьнı teeş, temissezip turar şeriol polur.

Бндьoı şeriol kazan-taa tiilettirvejin kelgen polgaş харьнı yrgylcy tiilep turar, tiileer-taa uzurluoı!

Kьзыл Şeriol polza, tajвьннıñ-taa yjezinde podunuñ tereen curttunda eñ pedik хyndylelde turup turar. Olar polza, podunuñ arat connarьнıñ cыльoı cьтсак ьнакшьльнда, kajgamcьkтьoı caraş caagaj tooldarьнда, ьrlarьнда, şylykterinde maktadьp curudup turar.

Uluoı volşevik nam polgaş Sovettiñ cazaа, Uluoı paşкь Stalin polza, Kьзыл Şeriolni pьşdar teeş, ertken 24 cыльнı turguzunda mogaoı şьlaoı cok azьldap kelgen polgaş ьlangьja am

po хуннерде ијгу-сѣдѣн, амьр-тѣш сок азыдап турар.

Германнѣн ханнѣн фаѣзмь Улуѣ Совет Евилелинѣн кѣрѣн-се ханнѣн рѣзеен арнѣр алгаѣ, карак, кулак сок сѣвѣга ѣшкаѣ ѣургуп келгенинѣн хуннеринде Улуѣ раѣкь Сталин полза, SSRE-нѣн Оран Камгалалѣнѣн удурттулгазѣн ѣуут родунуѣ холунга алгаѣ, кугуненинѣн хамьк кызуп ханнѣн фаѣзмнѣн хул-талганнандѣр уу-саза ѣаварѣн-се уѣландѣрѣр алган турар тур.

Sovettin хостуѣ коргаар улустарѣнѣн сѣрѣк сагај куртталгазѣн-се азыѣ-тѣзин ѣаарартѣр келген кѣк рѣру—Gitlerni сѣлса ѣавар ада курт-туну улунѣ тајѣнѣнѣн фронтуну-се Sovettin хѣј саја, хѣј националдѣнѣн араг соннарѣ, родунуѣ тѣреен Кѣзыл ѣериинѣн каягамсѣкѣнѣн тајѣнсѣла-рѣ-пиле кадѣ сагѣс кѣзи ѣшкаѣ кѣдырлуп унген.

Кѣзыл ѣериѣнѣн, Талајнѣн полгаѣ Агаарнѣн Кѣзыл флоттарнѣн тајѣнсѣларѣ, Sovettin кансаар-таа аај-сок улунѣ телгем тѣбискеер куртунуѣ Сонгу Тоѣтуѣ талајнѣнѣн ериктеринден мурнуу суктуну Кара-талајнѣнѣн ериктеринге цедир кааѣ-кааѣ муѣ километир хемсѣелдѣнѣн кургаѣн церни, талајларнѣн сартѣ перген кадѣнѣн тоѣкун тулцууѣкуннарнѣн фронтуларнѣн тајѣнга удур ѣитпирлиѣ согууѣкунну корудуп турар. По хун-нернѣн ујезинде Sovettin маадѣрлѣнѣн Кѣзыл ѣериинѣн тѣлѣ, оѣн араг соннарѣ родунуѣ хамьк азылѣн, ругу-ле куѣтерин карасагѣс фронтунуѣ ерге-азынга сагѣрткаѣ, тун, хун тѣвѣјин, амьр-тѣш сок азыдап, социалистѣнѣн куѣ-азылдѣн фронтунуѣнда кѣстѣп кѣрвѣени-пиле кѣдырлуп унген.

Frontunun артѣнда муѣ-муѣ завоттарда азыдап турар улетпурссинер, еѣ ылагѣја фронтуну-се тѣртѣра перген хѣј-хѣј тајѣнсѣларнѣн орнунда артѣр калган оларнѣн ада-ѣјелери, уѣватунмаларѣ полгаѣ кадајларѣ станоктарда тун,

хун сок карак кызы патриотсу жоу-пиле маа-дырлыг куш-азылы-пиле фронтуга муң-муң узар-хемелерни, танкаларны, моторларны, угер-поолар-ны, миномжоттарны, пулемжоттарны, вintovкалар-ны (ланссыларны) полгаş тоон-тоон бомбаларны, жанзы пуру ооктарны узык сок тараганап перип турарлар. Ол ышкаş, Советтиң колхозсу тараассын-нары полза, подунуң кырынезынге, Кызы Şериин-ге saja-saja тоон талган-тарааны, еет, сарсаг-ны полгаş өске-таа сем продуксуларны пугу-ле пoldунар хемсеолер-пиле перип турарлар.

Советтиң тылында фабрик, завоттарда, азыл-агы, ылетпуг пудырылге церлеринде полгаş кол-хос, совхостарда азыдап турар saja-saja улуг, пице, ег, хереезен масса полза, фронтуну ерге сок сугула суылдер-пиле узык сок хандыгыр ту-гары-пиле сергеlestir поттары про-серсекти холун-га tudup алган, шероюниң erttem texniinge тун, хун сок өөренип, бир евес херек apparza, Со-веттиң про tudup шыдаар хамаатты пугузы fron-ту-се coruptарына казан-таа пелен проп ту-гар. Советтиң saja-saja хереезеннери полгаş аас keziktiг corгаар кыстары полза, подунуң хапы төреен ынак Кызы Şерииниң маадырлыг тажыпсы-ларына аргылыг полгаş таараглыг жанзы пуру сылыг хер (тон, idik, uk, рөөрт, мойун ораар, хол хавы, сылыг хөйлен) суылдерин тун, хун узык soskaal сок кылыр corудагындан egeleeş, pot-тарының тирог хапын cys-cys litiri-пиле frontu-се corудуп турарлар.

Суге teerge тажып полза, тылдан суы-ле хөй оок-семзек негер турар евес, хапын палылан-ган кизилерниң osкунган хапының орнунга хе-реолер cys-cys kilogram тирог кизи хапын негер турар.

Агривина Никанорова мындаа саа frontu-се подунуң хапын corудуп тургаş, сагаазына

мыңса тер пизеен: „Таньвас-таа ползумза, тө-
меј-ле меен, төреен оқлум сеңеел! Меең ро ха-
ным сең оскунган тајыңсы ханың орнунга
раарды. Ро хан сең, теңгел-şьдальды елеен
кыш килгер роор, ыңсангаş, ол саа кыш-pile тај-
зыңны паза каттар сыла шаар кировит. Рајырлыој,
мени сагај, тыңзы-pile ошкар тур-мен, са-
гым“—тер пизеен тур.

Саңыз ро Іјениң сагаазь резин Советтиң ты-
ль-pile frontунуң аразьнда кыстыој харызаазьн
көргызыр турар тур.

Къзы Şerioј polza, nasional ulustarnың хостuoј erge-şöleeziniң kamgalаксызъ

Proletar revoluzunun şылгараан uгаанныoј uluoј paaşтыңсыларъ—Lenin, Stalinның paaşталгазы-pile SSRE-ниң Uletpyрccин-Tараассынынъ маадрылој Къзы Şerii polгаş Къзы Flodu—1918 сыда organizastattыныр тургустungan.

Къзы Şerioј polza, Germанның ханныoј ezelekцилеринге uдуr маадрылы-pile corудup турган кадъoј шынгыъ tulcuуşkunun иштinden төрyттунур тывылган, cyl тize, 1918 сыда Germanның ханныoј ezelekцилери Совет curttunun хамык pajлактарын ezelep, ооң pyгу nasional улустарын kулданыр сагырыр алыр тееş, аныjak Совет respublikка uдуr араattan joзу-pile халдаp keerge, Советтинъ caa-ла тургустунup турган Къзы Şerioј otrjattары pyгу азылыс con-pile кадъ халдаксыларга uдуr маадрылы-pile temissezip yнгеş, 1918 сыдынъ феврал ажның 23-тунъ хунынде Leninniң uluoј хоорайын-ce şurgup kirip олурган cerлик араattan-парты сыла шаар узутkaan. Ынцангаş ол хун polza, Къзы Şerioјниң төрyттынген хуны poop төөгyде kirgen tur.

Ol şeriõ polza, podunun turup kelgeninden egeleeş-le Uluoı Oktavrnıñ Socialistıõı revoluzunıñ tiilelgezin pızyõlaar, iştikki, taştıkkı-nyñ kontrrevoluzun sıca pazar, xaannyõı Rossijaga tarladır coraan ulustarnıñ xostuoı ergeşeezin caalap alyrnga tuzalaar polgaş telegejniñ azylc sınnarnyñ tarlaldan adyrlır alyrnga tuzalaar sorulganı podunun murnunga salır algan.

Kızyl Şeriõ polza, telegej kыrnga turup turgan polgaş am yjede turup turar kapitalistıõı şeriõlerden yndezini-pile ылгалыр uş onza cyyderlioı şeriõ tep cyveni Uluoı Stalin todargaj ajtkan, cył tize, telegej kыrnda turup turar kapitalistıõı şeriõ polza, pygy tarlaar aңnyñ erge-azыn kamgalaan polgaş azylc arat connuñ revolustuõı temisselinge udur turup turar. Kızyl Şeriõ polza, xostalğan yletpyrcin, taraaccыnnıñ, azylc connuñ erge-azыn padtkar kamgalap turar proletar diktaturunıñ şerii, azylc connuñ xostalgazыnyñ şerii tur. Ыncangaş Kızyl Şeriõ polza, arat con-pile mыrñaj caңыs şeriõ tur. Arat con Kızyl Şeriõge koncuõı ыnak, onu xyndyler, aңaa pygy sagыş-setkilin salır, pygy-le kyzy-pile tetkip tuzalap turar.

Oon ыñaj Rossijaga turgan хаан cazaktыñ kargыs şerii polza, ajmak-sөөk ulustu ezeleeş, olarnıñ arat connarыn kыrр хыдыр, ypter teervedeer coruktıñ şerii роор turgan. Ыncarga Kızyl Şeriõ polza, şak ыndıõı şeriõden yndezini-pile ылгалдыõı. Ol polza, SSRE-niñ ulustarыnyñ akky-tuñmalыşky coruunıñ şerii, SSRE-niñ ulustarыnyñ xostalgazыnyñ polgaş хамаарыspas coruunıñ şerii tur. Ыncangaş Kızyl Şeriõ polza, SSRE-niñ pygy-le ulustarыnyñ tet-

kimcezin podunda ŧingeetken pьзьoй kyŧtyoй ŧerioй tur.

Kapitalistyoй curttarnьŋ ŧerii polza, eške ulustarnь polgaŧ eške curttarnь ezeleer, ypter teerbedeer coruktu corudup turar.

Kьзыl ŧerioй polza, ŧьn-na internacionalcь jozunu parьmdaalap turar ŧerioй tur. Ol polza, eške ajmak-sөөk ulustarnь хундыleer, eške curttarnьŋ yletpyrccin, taraaccьnnarьngа ьnak-ŧьldьoй proletarnьŋ kyrynezi-pile eške curttarnьŋ arazьnda ep-najьraldьoй turar coruun kadagalap turar ŧerioй tur. Ыncangaŧ Kьзыl ŧerioй polza, „pygy telegejniŋ revoluzunun ŧerii, pygy curttarnьŋ yletpyrccinnerinin ŧerii“—ter Stalin paŧkь cugaalaan. Ooŋ uzurundan Kьзыl ŧerioйge pygy telegejniŋ arat connarь tetkip, tuzalap turarlar.

Kьзыl ŧerioй teryttynyp kelgen хуньnden-ne egeleeŧ, po yjege cedir-le podunun aldarьoй sorulgalарьn erestii-pile kyysedip, tarlatkan arat connarnьŋ хostalьr coruunga tuzalap kelgen.

SSRE-ge Oktabr revoluzunun soonda poop turgan хamaattь tajьnnьŋ yjezinde Orustun arat conunun pomeŧikterge, burzuastarga polgaŧ taŧtьkkь хaldakcьlarga udur corudup turgan temisseli polza, pygy-le nasionaldarnьŋ arat connarnьŋ хostalgazь teeŧ, хamaарьŧpas tuskaj ergezi teeŧ temisseŧken temisseli poop, pygy ulustun ada curttu kamgalaan tajьnnь polu pergen, ьncarga maadyrьoй Kьзыl ŧerioй polza, ol хөj nasionaldarnьŋ arat connarnь-pile kadь temisseŧip, olarnьŋ erge-ŧөlee тьp aьr coruunga tuzalap turgan. Ol tajьnnьŋ yjezinde Uuoй Stalin polza, SSRE-nin pygy-le nasionaldarnьŋ arat connarnь хostar, olarnьŋ erge-ŧөleezin тьpsьp peeringe tuzalaar tugajьnda ✓

bolşevik namny, Lenin paşkyny taalgazy-pile Kyzyl Şeriöni paaştar, terzii nemes xaldak-sylarny polgaş öske-taa xannyj tajzynnarny sylca pazaryn organizastar turgan.

1918-1919 sydarda Ukrajnny, kargystar polgaş nemestiñ xaldak-sylar, Ukrajnny curtun ezelep, arat conun tarlap xemdip turup peerge, ol-ce eş Stalinny şuut paaştalgazy-pile eşter Vorosiłof, Budjonnyga paaştatkan Kyzyl Şeriöni bolşevik namny Tör Komitedinden corutkan. Ooñ-pile kadь Ukrajnny Şors, Bozenko, Parxomenko olarga paaştatkan Kyzyl Şeriin polgaş kyzyl partizannaryn organizastar turguskaş, Ukrajnga turgan iştikkinij polgaş nemestiñ kargystaryn sylca şapkaş, 1918-1919 sylda Ukrajnny arat connaryn xostaan.

1918 sylda Kyzyl Şeriöniñ tuzalam-syzy-pile Belorustun azyly conu Germanny ezelekci şeriin podunun curtundan syvvyr yndyrgeñ.

1920 sylda eşter Ordzonikidze, Kirof olarga paaştatkan Kyzyl Şeriö Kavkas curtunga co-okşular cede peerge, Kavkasta Gruzın, Azerbajdzan, Armeni ulustun azyly arat connaryn pottarynga tuzalazyr tugajynda Kyzyl Şeriöden tuzalam-sy tileen. Bncangaş Ordzonikidze, Kirof, Mikojan olarga paaştatkan Kyzyl Şeriö Kavkas curtunun azyly connaryn-pile kadь kontrrevolustuolarny sylca şaar syvvyrgaş, paaştaj Songu Kavkasty, ooñ soonda Armeni, Azerbajdzan, Gruzınnny curtaryn 1920-1921 sydarda xostaaş, ol cerlerge Sovet erge-cagryganь turguskulaan.

1918-1919 sydarda Kazaxstanny Kolcak, Dutof tep kargys generaldar ezelej pergen turda, eş Frunzege paaştatkan Kyzyl Şeriö, ol tajzynnarny sylca şaar syvvyr yndyrgeş, añaa So-

vet erge-cagьrganь turguzar tugajьnda Kazaxstannьң azьlsь conunga tuzalaan.

1919-1920 сьлдarnьң yjezinde Orttaakкь Azijaga иштikki, таштьккьньң kargьstarь сьоьльр алгаш, Turkestan ulustu ezelep turup peerge, bolшеvik namньң TK Leninnиң ajttьbьškьнь-pile Turkestanda kontrrevolustu uzutkar, aңaa Soviet cazaan turguzar tugajьnda arat conga tuzalazьrь-pile ьnaar eшter Frunze, Kujьbьшef olarga paaštatkan Kьзыl Шerioј cede pergeш, ol kargьstarnь uzutkaaш, Orttaakкь Azijaga Soviet cazaan turguzarьnga tuzalaan. 1918 сьлдьң yjezinde brakкь Сoон cykke Japonнuң kargьs ezelek-cileri kirip, paza иштikki, таштьккь Mool polgaш Pьraat-Mooldu ezeleeri-pile orustun ak-generalдарьн corudupkan turda, Kьзыl Шerioј ol aktarnь сьлca шapkan, Ooң soonda 1920 сьlda ol-la aktarnьң toleezi—varon Ungern tep general, Mooldun najьssьlаль—Urganь (Ulaan-Paadьrнь) ezelep apkan turgan.

Japonнuң ezelek-cileringe udur temisselge Mooldun arat conueш Syge-maadьrньң paaštalgazь-pile kedyrlyp yngeш, 1921 сьlda Mooldun Tyr cazaan turguskan. Ol cazak, Soviet cazaktan tuzalamсь tileerge, Soviet cazaа Kьзыl Шerioјниң kezekterin Mool-ce corutkan. Ыncangaш, Kьзыl Шerioј-pile Mooldun Arattьң Шerii kattьzьp алгаш, Urganь xostaарь-pile шаар kirgeш, pygy Mooldun curttun aktardan aшtap шeverlevi-шaan, Urganь tedir ap алган. Ыncangaш 1924 сьlda Mool Arat Respublik turgustungan. Ol respublik polza, Sovettioј Rossiya-pile kereezin cargaш, ooң akкь-tunma tuzalamсьzь-pile podunun xamaарьшpas coruun pьzьtrь-шaan kelgen.

Paza ol ьшкаш 1918-1920 сьлдarnьң yjezinde pistиң Tьва curttunga Kolcaktьң teerweccileri

таштыккы imperialisterniң tuzalamсыз-pile xaldap kirip kelgen turda, ol tajыnnarnы curt iştiniң кызы partizannары, Тываның азысы аратары Кызы Шерио-pile kattыыр алгаş, сыла шаар сывыгыр yндырген. Ынцангаş, 1921 сыда Тыва Арат Respublik turgustungan. Оон peer pistiң arat conubus Улуој Sovet curtтунуң izioј tuzalamсыз-pile xostuoј şeleen curtтар турар polган.

Октяврның Socialistyoј revoluzu tiileeninden peer po yjege cedir ertken 24 сыдың turguzu polza, SSRE-ge socializmның tiileeniniң yjezi, curtту komunizm-ce şilcidip kiireriniң egeleeniniң yjezi polган. Po yjeniң turguzunda Кызы Шерио polza, podunuң xyreeleniң ulam-na kalvartтыр, tajыныс cepsek talазы-pile pyryn хандырттыныр, telegeј кында ең-не куштуој шерioј poor esken.

Оон-pile кадь Кызы Шерио polza, socializmның curtтун таштыккы халдаксылардан шыгыы камгалар, podunuң xostalgalyoј sorulгазын ygylycy kyyssetpi-şaan kelgen. Cizee: Xasan хелге polгаş Moolduң Kalgin-golga polган tulcuuşkunнарга Кызы Шерио polza, Japоннуң samurajларын сыла шапкан polгаş Moolduң arat conun таштыккы ezelekчилерниң ажылындан cajlatkan, оон сонда Парың Украјының polгаş Парың Belorustuң arat conнар polza, Кызы Шериониң tuzalamсыз-pile Polşаның pannарының тарлаындан хосталгаş, podunuң аккы-тунмазы—Sovettioј Украјынга polгаş Sovettioј Beloruska kattыыр алган. Кызы Шерио polza, 1939 сыда Sovettiң curtтунга халдап kelgen ak-finnerni сыла шапкан, ol tulcuuşkunga Кызы Шериониң podunuң маадрылыој сыр-kyzyn pygy telegeјге kajgatkan.

Кызы Шерио polza. Bessaravijanың polгаş

Songu Bukovinаның арат сонарғын Румын кар-
гыстарының тарлаындан хостаау оланың ерге-
şеезин тывьскан. Pаза Eston, Latvi, Litваның
арат сонарғы полза, Къзыл Şерионың тuzаламсы-
зы-pile капиталыстың тарлаидан хосталгау, potta-
рының ерге-şеезин xолунга tudup algannar
polgaj.

Am po yjede maadyrлың Къзыл Şерио pol-
gaş Къзыл Flot polza, Uluој Stalinның paaşta-
gazы-pile Sovet curttunуң marşaldary: Voroşilof,
Timoşenko, Budjonныј olarga komandyладыр
algaş, SSRE-ниң sosialыстың curttun-ce cerlik
jozu-pile xaldaан gitlerlioј Germannyң araattan
ышкаş xaldakсыларынга uдуr ada curttun хос-
talgalыој tajының corудуr pygy kizi төrelget-
tenниң ханыыој tajыны полур faşыстың araattan-
naryн сыла шаар турар. Po tajын egeleeninden
peer 7 ај азыр турар. Po yjeniң тургузунда ma-
adyrлың къзыл şeriоler, къзыл flotcular, Sovet-
tiң maadyrлың partizannaryн polza, Sovettiң хөј
saja, хөј nasional арат сонарғы-pile кадь po-
dunуң төreen curttun камгалавы-şaan, faşыстың
araattannaryн ulaj-ulaj сыла шаар, ооң тирој
kuzyn кыгыр, cepsek texniин yrep uzutkap tu-
rar. „Tөreen curttunуң at-aldaryн polgaş ерге-
şеезин камгалap тургаş, araattanzыој tajыны-
ның atakalaryн maadyrлыы-pile ojttur шаар tur-
gaş, eres-tidim, maadyrзы coruktun yleger tur-
zulgazын perip тургаş, pistiң şeriivistiң polgaş
flodubustuң tajынылары полза, tajынының ха-
нын агым хем ышкаş хөју-pile төккенner“
(Stalin).

SSRE-ниң maadyrлың Къзыл Şerii polza, ert-
ken 1941 сыдың сөөlyнден egelep, faşizmны
сыла şavar tugajында podunуң төөгylyој ша-
вьышкынын куштуу-pile polgaş pyzyreldii-pile ege-
lep алган. Murnuu frontudan polgaş Moskva

soogundan, paза songu frontudan faşistarnы cыca шаар, муң-муң көдөө суurlарны, хөј хоорайларны faşis араattannardan tedir пылаар ар турар polгаş faşis араattannарны ojладыр сыгуп кыгыр турар. Ol coruk polза, Кызы Şeriоқниң маадырыој тилелgeziniң egezin көргyзyp турагы ol tur.

Faşizm teerge, iji puttuoј араattannartur. Olar polза, pygy kizi төrelgettenniң, pygy nasional arat connарның ханныој тајзыннары tur. Ol тајзыннарың јozuluoј арның proletарның uluoј cogaalсызь Maksim Gorkij todargaj ајтыр сугаан, cыл тize: „Faşizm polза, telegeј кыгында pygy-le ајмак-сөөк улустарны German сөөкtyoјler сaгырар ergelioј tep surttaal nepteredip турарлар. Pygy telegeј кыгынга cyoј-le карасагыс сaгырга tokтаадыр теер ol cerlik араattannарның surttaaly polза, cyoј-le өңnyoј keştioј kizilerni узуткаар teen eves, хагың podu-pile коза турар ак keştioј evropularны-таа кулданыр узутказа cогуур paak амыттannар кыдыр көгyp турарлар“—теp cугaалаан.

Oon ыңaj faşistyој şeriоқниң јozuluoј nyугуп илereпti-шаан, Maksim Gorkijниң cугaалаань polза:

„Faşistar аныјaktарны, салыларны хол poolагынга өөредip турардан аңыда, nasionalizm-ның polгаş keeş өнү ылгаар coruktuң каргыс yzelderi-pile paза cepсеoјler турар. Olar polза, аныјaktарны ыјат cok мал адыгуузун ышкаş аазылаар corukka polгаş kizi өlyрксеер, магассыннаар corukka өөредip турарлар. Faşistar polза, аныјaktарны хоран кыдыр „peletкер турар“, ol хораннь ро yjeniң kizi өlyrer механикtyој texnii-pile cepсеoјlengen şeriiniң ханып-ce kudup хораннар турар“.

Şak ро ханныој тајзыннары, Sovettiң camдык

хоогајларыңа халдар киргеş, ооң nasional arat connарың, уруо-тарың, кырган-сөнуктерин кырыр олырер, хилinceктеер coruktарың хөју-pile corudup тургannар.

Ol koncuoј paak араattannарың cok кылыр узуткаар coruk polза, pygy-le tepşilgelioј kizi төrelgettennin, pygy arat connарың sorulгазы polur.

Sovettiң хөј saja arat conu, ооң nasional улустарыңың arat connары, paза ol ышкаş pistiң TAR-ның азылы conu polза, маадрылыој Кызыл Şeriо-pile кады podunуң төreen curttun faşistyој араattannardan маадрылы-pile камгалар, podunуң Улуој Кызыл Şeringe tuзalar, ооң хыreeleңin toldurбу-şaан, onu pygy-le cugula cyulder-pile хандыры турар. SSSE-de тыл-таа, frонdu-таа pir төmej. Тылда турар Sovettiң arat conu polза, „pygy-le cybeni frontuga, pygy-le cybeni tajзыны сыла şаварың-cel“ tep loзуң-pile тын-таа, хун-таа cokka азылдар турарлар.

Nemes-faşistарың tiileeri-pile көдырлыр yngen arat connуң pygy-le хайныбышыны Ленин—Stalin-ның komunistyој volşevik namь, Улуој Stalin paşкь удурттup турар.

SSRE-ниң arat conunуң faşizmга удур corudup турар xostalгалыој тајыныңа telegejniң кырында demokраттыој кырыneler polur Angli, Amerikтың тузаламсызын polгаş caңгыс тем кызын евилелdeen. Telegejniң pygy-le curttарыңың азылы connары polгаş Evropada faşizm-ның talазында kirgen curttарыңың азылы connары polза, Улуој Sovet curttunуң talазында турзup алган, SSRE-ниң arat conunуң ada curttunуң xostalгалыој тајыныңа pygy-le poldunar тузаламсыларың көргызыр, pottарыңың antifaşistyој temisselderin ulam-na өөskydup турар.

Ol tugajında Franzьның arat connarьndan faşistьoј ezelekцilerge udurlangan kuştyoј cьskaal tulcuuşkunnar, Jugoslavijniң, Cexoslovakьn, Polşanьң polgaş faşistar ezeleen eştetaa curttarьnъ partizannarьnъ şimşeeşkininln kalvarьp turarь, paza murnuu cykte Avissinьnъ arat connarьndan gitlerlioј Germannьnъ tēleezi polur Italiнъ ezelekci şeriiniң seelgy artьncьzn podunun curttundan cьvьrьp yndyrgeş, Itali ezelekцilerden pyryn xostalgan coruk polgaş Uluoј Kьdattьnъ maadьrльoј arat conundan Japonnун xaldakcьlarьnga ełymnyoј soguuşkunnarnь tavarьştьrьp, podunun tereen curttun maadьrльь-pile kamgalap turar coruk todargaj xerecci polur tur.

Telegejniң pygy curttarьnъ arat connarь pottarьnъ revolustuoј temisselin corudarda, Uluoј SSRE-niң arat conunun polgaş ooң maadьrльoј Kьзы Şeriiniң tiilelgezinge corgaarlaryp turar.

Moоң uzurundan Kьзы Şeriојniң polgaş Sovettiң pygy arat conunun murnunda am iji cyyl tēogylyoј sorulga turup turar tep paşkь Stalin aјьtkan. „Pireede polza, pistiң teviskeerivisti polgaş pistiң ulustarnь nemes-faşistarnьnъ tarlal xemdilgezinden xostaarь polur.

Ijide polza, Evroptuң slavjan polgaş eştetaa kuldandьrgan ulustarьnъnъ gitlerlioј araattan-narga udur xostalgalyoј temisselinge tuzalaar, ьncangaş ooң soonda ol ulustarnьnъ pottarьnъnъ kyzeen xostuoј erge-şeelezin tudup, turguzup toktaadьp aлыгьn хандьrар sorulgalьoј. Ыndьoј-taa polza, ol ulus faşizmнъnъ tarlalьndan xostalgan soonda, olarnьnъ...tura-soruun polgaş podunun jozu curumun albadap xyleedir cer-gelioј tajьn sorulgazь piste cok polgaş turvastaa*—tep Uluoј Stalin cugaalaan polgaj.

Ooŋ uzurunda Sovettniŋ pygy arat conunun, pygy telegejniŋ azylycъ connarъnyŋ polgaş oon iştinde faşizmniŋ tarlalыnda turar Evroptuŋ ulustarъnyŋ murnunda turar хyndylyŋ sorulga polza, pygy kizi amьttannыŋ ханпыŋ tajзынь polur gitlerliŋ faşistarnъ cer кьрыndan аştар аръdar tugajыnda maadyrлыŋ Кьзы Şeriŋge polgaş Кьзы Flotka pygy-le tuzань көrgyзyp tetkiiri polur tur.

Кызы Шериј полгаş Тыва Арат Respublik

Кызы Шеријни тургускаһындан peer 24 сы полганьның оју—1942 сыдың 2 ајның 23 хунунде полур. Кызы Шериј podunun туруп келгениниң бир тугаар хунунден egeleeş, еrtken 24 сыдың тургuzunda Lenin—Stalinnың Komunistyõј (bolşevik) namьның paaştalgazь-pile coraaş, aldarlyõј tiilelgelerliõј роор, Rossijaһың curttundan taştykkьның ezelekci хoptak imperialisterin съвььр undyрву-şaan, Rossijaһың kapitalistaһың polgaş pomeşikterin tyzyргеş, азыльың taraacьпнаһың Sovet kyrynezin тургuskan.

Кызы Шериј полза, cyõ-le Sovet Evillelinin хөј nasionalдыõј, хөј saja азыльың conнаһыңга сыргалдыõј саагај амьдырал curttalgань тыр-сьр pergen cyве евес, хаһың Тываһың азыльың conнаһыңга Lenin—Stalinnың nasional politiin jozugaар aldarlyõј саагај oruktu азыдыр, Тываһың revolustuõј kyrynezin тургuzар corukka тuzalaşкан.

Ро тугајында ТАР-һың 20 сы полган ојун таварытыр раşкь Stalinga, ТАР-һың азыльың conнаһыңдың corutкан сагаазында мыңса teen:

Октавның кызы тугу
Songu Таңды раазып азыр
Oran curttuң кырын тургаар
Solанды роор сыгыр келген.

Araattanga хунаадыркан
Aas keziiñ neger алыр тееş,
Şuptu kuldar туруп келгеş,
Şuurgan ышкаş хадыр унген.

Leninnin, Stalinnyñ
Сајыпнаган сыгык сарлы,
Leninnin, Stalinnyñ
Сагај аттың Кызы Şerii
Аккы-туңма холун сунуп,
Азык орук ајттыр перди,
Iji takыр тарлааşкыны
Ijeldirzin пуза şарты.

Амь тыны харамнапвајын
Амыр тыş cok tulcup тургаş,
Egin, mojun kezip coraan
Erii, şaagaj xinci peekten
Erge-şölee caalap алгаş,
Araattannyñ cuura şаркаş
Arat cazaan тургустубус.

Тываның азысы соннар, 1921 сыда nasional хосталгалың revoluzun tiilelgelii-pile yndy-
гуп, кааş-кааş cys сыдарың тургузунда таş-
тыккың сазыј cilvi imperialisteriniң polgaş
iştikkiniң feodal-teokrat idegetteriniң karangь
tamy ышкаş iji takыр тарлаындан адырлыгаş,
revolustuң erge-cagyrgazyñ, politiktioң ergezin
pottarynyñ holunga caalap алганың асызы
polza, pistiң ada curttubus—Улуң SSRE-niң tii-
lettirbes мадырлың Кызы Şeriiniң tuzalaаны ol
polur tur.

Pir eves Тываның nasional хосталгалың re-

voluzunun yjezinde, Uluc SSRE, oon maadyr-lyc Kъзыl Şerii cok turgan polza, paza SSRE-tec şak ыncaar tuzalaar pъзыc, pyzyreldic ezi, adazy cok turgan polza, Tъваньц азыльь соннаръ karangъ pydyuыk tarlal хемdilgeden адыр-ыр, podunun tajзыннарън сьла шаар uzutkaаръ perge. Tъва Arat Respublik tep аттьc tuskaj kyryne роор tokтаар turar хамаан cok, та кандьc idegetternic кара kuldаръ polu pergen turar cybe ынаан. Po tugajьнда еш Toka тьпса teen:

„Tъваньц arat соннаръ 1921 сьлда nasional хostalgalьc revoluzun tiilelgelic yndyrgeninic ассь-хавьжаазь polza, Uluc SSRE-nic arat соннарънъ, olарнъц nam, cazaанъц polgaş ьлацдыжа Uletpyrccin-Taraaccьннъц Kъзыl Şerii-nic ассьзь polur tep cybeni Tъваньц кьrganнаръ-таа, салыларъ-таа pajьrльь-pile pyzyrep turar.

Uluc SSRE-nic pottuc tuzalamcьзь cok turgan polza, Tъваньц сонu pottарънъц tajзыннарънга куş cedip, ergezin podunun xolunga альр koncuц perge. Tъваньц arattаръ po coruktu medereldii-pile pilgeş, Uluc SSRE-ge, oon Komunistьc namьнга, telegejnic arat соннарънъц ьпак paşкьзь—Uluc Stalinga revolustuc jozu-pile хань cyreenden koncuц pyzyrep cydyp kelgen polgaş cydyp-таа turar, moon сонгаар-таа cydyyr“—teen.

Kъзыl Şeric polza, cyц-le TAR-нъц азыльь соннарънъц erge-cадыргазьн turguzарьнга, olарнъц politiktic ergezin тьрсьрьнга tuzalaşканы-pile soskaan cybe eves, харьн еrtken 20 сьлдьц turguzunda pistic curttubustuc ekonoмuc kyзыn pъзыcлаарьнга, pistic curttubustu kamgalaарьнга, paza TAR-нъц revolustuc nam, cazaанга uдаа-taraазь-pile udurlаньр ynyр tur-

gan kontrrevolustuoı tura-xalıbıřkınnarıñ sıca řavar xyreřterge SSRE-niñ Kızı řerii, kızı partizannarı pottuoı tuzanı kergyskenner.

Kızı řeriıniñ eñ-ne cook ezi—TAR-nyñ Revolustuoı řeriiniñ kuř-řıdalın ulam-na rızıdır, olarınyñ materialdıoı xandırgılalarıñ, olarınyñ politiktioı piliin pedideringe, paza revolustuoı řeriıni udurttur ekki politiktioı eřterni peletker undyrer corukka uluoı tuzanı kergysken, kergyzyp turar, am-taa kergyzer.

Pistiñ Arattıñ Revolustuoı řeriıvis, pıdunıñ nam, cazaanıñ xun pyrunıñ paařtalgazı-pile polgař eñ ılañbıja Uluoı SSRE-niñ po tıoı tuzalamcızbınga tajangař, Uluoı Kızı řeriıniñ ylegeri-pile coraař, tereen ada curt—SSRE-ni, TAR-ny kamgalaarınga kezeede pelen poop turar tur. ✓

Kızı řeriıniñ 24 sı polganınyñ oıun po sıbın TAR-nyñ azıbı connarı, ooñ revolustuoı řeriıleri SSRE-niñ xıj saıa arat connarı, olarınyñ maadırlıoı Kızı řeriıleri, Ađaarınyñ, Talajınyñ Kızı flottarı-pile kadı ada curttıñ xostalgalıoı tajınynyñ xunnerinde erttirip turar tur. x

Aas keziktioı, eeryřkylyoı amıdıralganıñ suuru polgan, pygy telegejniñ azıbı connarınyñ ada curttı—Uluoı SSRE-ce Germannıñ fařıstıoı imperialisteriniñ araattan jozu-pile xaldaan xunynden-ne egeleeř, Tıvanıñ pygy azıbı sıonu ada curttıñ certyoı polgař xostalgalıoı uluoı tajınyñ-ce kedyrlıp unup, Uluoı SSRE-ni kamgalaarınga, nemes-fařıstıoı imperialisterni sıca řaar turar maadırlıoı Kızı řeriıniñ artın rızıoılaarınga pygy-le par turgan kuzun salıp turar tur.

„Sovettiñ arat connarınyñ tilletgezi polıa, akkı-tıñma Tıvanıñ arat

сoннарънынъ pаzа тiилелгеzi полур“—
тер рашкъStalinnънъ сугаазъ pistiң curttubustuң
er, хереезен, кырган, аныjak хамааттыларынъ
meemedereлинде сиңниккен.

Ынсагаш pistiң ынак төreen curttubus—
Улуo SSRE-ниң оран камгалалынънъ хереенге
тuzаламсъ полгаш frontуда саалазър турар Къ-
зыл Шериoтге, Агаарнынъ, Talajнынъ кызыл flotta-
рынънъ шерioтлеринге pelek corudar coruk—pygy
соннуң yrgylcynуң азыль polu pergen турар тур.

TAR-нынъ азыльсь сонu podунуң revolustuoҗ
нам, сазааның сөр удурttулгазы-pile, pаzа Улуo
SSRE-ниң аккы-туңма тuzаламсъзынынъ ассъзын-
га тајангаш, азыл-агъјнынъ, kultur тургузууш-
куннуң talазы-pile улuoҗ-улuoҗ cедишкinnerлиoҗ
poop, маадырлыoҗ Къзыл Шериoтнi тургусканынъ-
дан peer 24 съл полган oҗун omak sergek, тај-
ынсь joзу-pile erttirip турар.

Къзыл Шериoтнiң 24 съл oҗун таварыштыр So-
vettinъ азыльсь соннарънынъ полгаш маадырлыoҗ
Къзыл Шериинiң pааштыңсызы, pаzа Тываның
азыльсь сонунуң pааштыңсызы полгаш ынак eзи—
Улуo Stalinнынъ pаашталгазы-pile, kizi tyrzy cok
хоралыoҗ тајзыннь маадырлыoҗ Къзыл Шериoҗ съл-
са шаар узуткаар. Nemes-фашистыoҗ imperialister-
ни cer telegejninъ кыргына турbas кылдыр узут
каар куш полза, Lenin—Stalinnынъ Komunistyoҗ
(bolшеvik) namынга pаашаткан Улуo Soviet
Eвилелинiң азыльсь соннаръ, ооң маадырлыoҗ Къ-
зыл Шериi полур.

Ol кушке materialдыoҗ тuzаламсъ көргyзер
азылды par-la турган арга-pile ulam-na кыстел-
dirip corudar tugajында podунуң revolustuoҗ
нам, сазааның кыжыргыoҗларынъ Тываның азыльсь
соннаръ саңгыс ун-pile хyleep алгаш, онu eres-
тloҗ pottандыгыр турар. Pistiң curttubustuң азыль-
сь сонu, ада curttuң хostalга тајыннь-се көдыр-

lyp yngen coruun Kъзы Şeriоїniң 24 сы oju-
nuң хунынде темдеоїлеви-шаан, ol patriotcu
coruun ulam-na тыңзъдыр, тајзынның олурунун
ең сөөлгу хунынге cedir Улуу Совет Евилелиниң
ulustар-pile кадъ саңгъс одуруога турзurun-
га pelen-pis.

Tøreen curt teeş, ooŋ at-aldarь, xamaarьşpas ergezi teeş Kьзы Şeriŋniŋ temisseli

1924 сыда Lenin paşкьныŋ хөөrynge eş Stalin, pygy namныŋ murnundan taŋьraan perip turgaş, мынса teen:

„Kəpitalistardan pistiŋ саalar алган тьş алыр сајлыŋ yjeviss polza, yr еves кьска yje poop poluru magat cok tep Lenin piske хөј удаа сугаalar kelgen. Kьзы Şeriŋni рьььдарь polgaş ooŋ rajdalьn ekkizideri pistiŋ namныŋ tergiin sugula sorulgalарьныŋ pireezi polur tep Lenin piske хөј удаа ajttьp kelgen... Pistiŋ Kьзы Şeriivisti, pistiŋ Kьзы flodubustu рьььдарь teeş, kuzuvysty kamnavas-pis tep taŋьraoŋlaalьnar, eşter“.

Komunistьŋ nam polgaş Sovet cazak, eş Stalinnyŋ paaştalgaзы-pile şьnar-la kuzyn salьp turgaş, Kьзы Şeriŋni, Kьзы Flottu tiilettirves mege kyş kyдыr рьььtkannar. Stalinсь peş сыdарьныŋ turguzunda Sovet Evileli polza, murnаксь et-yletpyrlyŋ curt poop, sosializmnyŋ pygy telegejge төөгьlyŋ tiilelgelerin cedip алган. Kьзы Şeriŋ ol tiilelgelerge tajaŋgaş, sosializmnyŋ tiilelgeliŋ turguzuuşkunun,

podun pyruny-pile perdingenin pyzyredip turar tur.

1939 сылда фашистық Германияң халдааның хараазы-пйе Польшаның кyрyнези тускай турар соруун ышкырган. Ой уjede Къзыл Шериқ полза, podунуң хан-тамьгының талазы-пйе кадъ төreen аккъ-туңмазы полур Парып Украйынының полгаş Парып Belorустуң арat соннарын камгалар алыгы-пйе аңаа парыр, хосталганының къзыл тугун хөлвеңнendir kiiskitкеş, ой арat сонну Советтиң хөй nasional арat соннарының stalincy ер-нажыралдық өй-пйезинге каттыстырып киирген.

Pot-podunga тuzалазы кереени парымдаалар, паза SSRE-ниң парып къзыгаарып ажылы cok poldurar teeş Къзыл Шериқ—1940 сылда Estonнун, Latvinyң, Litvanyң curt теvisкеeringe келирге ой curttарның арat соннары, Къзыл Шериқни кансаар-таа ааж-cok ынакшылдыгы-пйе uktup хулеер алганнар. Ооң уламындан ой curttарның арat соннары капиталистық тарладан адырылгаш, Совет ниитилейдиң хостуқ, аас keziktioқ, өөрышкылық kezigynneri роор киргеннер.

Ооң-пйе кадъ Къзыл Шериқ полза, Румынының воjarларының тарлалыңа 20 сылдың тургузунда хилincektettirip келген Bessarавиның полгаş Соңу Bukовинаның аккъ-туңма арat соннары хостаткаş, оларга Stalinның алдын херелдиқ Konstituzунуң адаанга curttaar аас kezinin тырсыр перген.

1940 сылдың сөлгы уjezinde, ак-финнерниң мелегеj generalдары таşтыккының кyктылгеzi-пйе SSRE-ге uдуp тажын carладылар. Къзыл Шериқ ак-финнерни Mannergejimниң шугуму-пйе каттаj хыл-талган кылдыр пуза шаркаş, Совет Eвилелиниң соңу парып къзыгаарының ажылы cok турар соруун хандырган. Къзыл Шериқ тө-

reen curt, Улуој Stalin тееҫ, маадьрылој темис-
сeldi corudup тургаҫ, теегыде казан-таа citpes
саагај ат-алдарылој полган.

1941 сьдың јуннуң 22-де, ругы телегејниң
ажысь соннагының socialistьој төреен curtту —
Улуој SSRE-ге удур, ону езелер куданьр алыр
сорулга-pile Germannьң езелекци уртекци imper-
rializmi podunuң ажьыдыој халдааҫкьның
egeleen. Оон egeleeҫ SSRE-ниң хөј саја, хөј
националдыој улустарь, оон маадьрылој Улетпыр-
cin-Тараассьның Кьзыл Ҷерии немес-фаҫистьој
ezelekciлерге удур ада curtтуң хосталгалыој
улуој тајьның corudup турар.

SSRE-ниң араг соннагы, Кьзыл Ҷерии, Талај-
ның, Агаарның Кьзыл flottарь поттарьның төре-
ен curtту тееҫ, оон ат-алдарь, хостуој ерге-ҫө-
leezi полгаҫ хатаарьҫпас coruu тееҫ, поттарьның
сьгык саагај аас keziktiој амьдырал curtталгазы
тееҫ, ругы телегејниң улустарьның аразында ер-
тајьның, хостуој ерге-ҫөleezi тееҫ, кизи амьттанның
ең-не ажьыдыој ханьыој тајьның—gitlerlioј Ger-
mannьң уртекци imperializminge удур канца-
ар-таа ааж-сок маадьрылој темисsezип турар. Кь-
зыл Ҷерии, Совет Евилелиниң curtту-це ҫургуп
kirip kelgen тајьның сөөлгы уједе tedir akta-
arlandьгыр, удаа тараазь-pile олымныој согууҫ-
kunnu perip, tyr ezelettirgen Совет rajonnарны,
хоорайларны оларның тарлал хемдилgezinden хос-
таp egeleen. ОI полза, немес-фаҫистьој ezelek-
cilerni cer телегејниң кьрындан кургадыр узут-
каp сок кьлыгының egezi полур.

Кьзыл Ҷерии podunuң төреен curtтуң кам-
galaar темисselge Japonнуң imperialisteringe
удур Хасан-хөлге-таа, Калгин-голга-таа полган
тулцууҫkunнарга, Парьың Украјьн-pile Парьың
Belorustu хостар алыр темисselge-таа, ак-finner-
ge удур тајьнга-таа, paza ам по уједе немес-

faşistbõj ezelekcilerge udur ada curttun xostal-
galbõj tajbõnnga-taa eñ maadbrlbõj coruktar-
nbñ yleger sizekterin xõju-pile kergysken, kerg-
duzup turar polgaş Germannbñ tedir tõryttyn-
gen gitlerliõj cerlik araattan faşizmin şitpirliõj
uzutkaarb pyzyreldiõj.

Къзы Şerioı ada curttuı xostalgalıoı tajıbnıbnı xunnerinde

Tiileen sosializmıbnı curttunuı 200 saja arat connar—1942 cıldıbnı fevraldıbnı 23 xunynde kaj-gamcıktoı Kъзы Şerioıbnı 24 cı polgan oıun pajrlap erttirip turar.

Kъзы Şerioı polza, pistiı curtkı burzuastarıbnı polgaş pomeşikterniı erge-cagırgazıbnı ty-zırgeş, pygy kandıoı-taa tarlakcı xemdikcileri uzutkaar sorulganı podunuı murnunga salgan Oktavıbnı Sosialistıoı uluoı revoluzundan teryttıngen.

Azıbcı connar podunuı xostalgaıbnı cıoı-le pooc-sepsekti xolunga tutkaş cedip ar şıdaar ter Marks, Engels, Lenin, Stalin kezeede eere-dip coraan. Lenin 1905 cılda-la mıncı ter piıeen: „Revolustuıoı şerioıbnı erge cok cıgulazı cıdel teer polza, tıegıyoı uluoı ajttırbıoılar karacaıgıbnı kıy-pile şıitpirlettiner, ıncıarga am po yjeniı temisselingı kıştıni organizastaar polza, şerioıbnı organizazı ol polur“ (Lenin, T. VII, arıbnı 885). ıncıagaş moonı murnunda pistiı curttuı revolustuıoı proletariadı podunuı sepsektiı otrjattarıbnı burzuas-pomeşiktiı turguzuoıga udur turguzup turgan polza, erge-cagırganı caalap algan soonda, sosialistıoı ada

curttu kamgalaarыnga kyştyoı revolustuoı şerioı turguzar tugajыnda ajttыrыoı olarның murnunga turup kelgen.

Leninniң sөөgyn ornukşudarda, eş Stalin Kъзыl Şerioını polgaş Kъзыl Flottu ръзьоıлар tugajыnda namның polgaş arat connuң murnundan taңырak pergen. Eş Stalinның cugaalaань polza: „Kapitalistъoı kyrynelerden pistiң caalap algan capтъoı capсарывьс yr polvas роор polur tep cybeni Lenin piske kaaş udaa cugaalap turgan. Kъзыl Şerioını ръзьоıлар, ооң sostавьн ekkizider coruk pistiң namның eң cugula sorulgalарының pireezi polur tep cybeni Lenin piske kaaş udaa cugaalap turgan... Pistiң Kъзыl Şeriivisti, pistiң Kъзыl Flodubustu ръзьоıлар teeş, pister kyzyvysty хажьгалавазывьсть taңыр-аоıлаалыңар, eşter“.

Nam, cazактың polgaş eş Stalinның podu mogaoı-şылаoı cokka kyş yndyryp, uluoı sagдыş salыр turgанының ассъзы-pile pistiң curttubus eң kъska хуussaаның iştinde podunuң şerioı talазы-pile cys-cys cыlda cыдыр kalgan coruun uzutkar cok kылгаş, eң-ne polbaазып şeriоı texnii-pile cepсеoılettingen канcaар-таа аај-cok kyştyoı Kъзыl Şeriоılioı polgaş Talajының kyştyoı Kъзыl Flottuoı polgan.

Kъзыl Şeriоıniң kyştyoı coruun cydel teer polza, Stalinның peş cыl plannарының cыдарында turgustungan pistiң kyştyoı socialistъoı industri-biste polur.

Kъзыl Şeriоı cyoı-le podunuң texnii-pile kyştyoı роор turar eves, ро tugajында eş Voroşiloftuң cugaalaань polza: „Kъзыl Şeriоıniң, Kъзыl Flottuң kyzy polgaş тајыньсь kyccyzy cydel teerge, cyoı-le cepсеoıleeşkinde polgaş tuskaj texnikte eves, харып sovettiң kizilerinde, şeriоı-

niң kaadыrlary--komandyal, targa, polit-sostavnda polgaş anaа tajыnsylarda polur“.

Къзы Şeriоniң tajыnsylary polgaş komandirleri pottarynyң şeriо aldar хyndyzyngе polgaş Къзы Şeriоniң tajыnsь саңсылыга corгаарлапыр, онu ynelep көгүр турарлар. Олар хамаатты тајыпның маадырларының саңсылык кадагалар, ыргыцыеви-шаан турарлар. Олар Севастопол камгалалыны, 1812 сыдын, ада curt тајыпның polgaş pistiң төreen curtтувустуң тајыпнарынга удур өске-таа төөгүлюч тулцуушкунпаның маадырларының саңсылык кадагалар, ыргыцыеви-шаан турарлар.

Pistiң ulustuң, pistiң şeriivistiң тајыnsь саңсылдары polgaş patriotizmь Къзы Şeriоniң сөөгү yjede маадырлыч coruktaryнда polgaş tiilelgelerinde podunuң todargaj ilereşkinin тыркан.

Улетпырccin, тараассыпнарның sosialistyч кыргызин камгалаарынга херектич pyгу-le суылдери SSRE-de тургускан. Pistiң kajgamсыктыч Улетпырccin-Тараассыпның Къзы Şeriivistiң төreen curtтувус-ce халдар kelgen faşistyч ыт-тarga өлымнуч согуушкунну perip шыдаар кансаар-таа ааж-чок кыссулуч кыш polган. Pistiң Къзы Şeriivistiң кызу суы-le şeriо хереенин бир тугаар cergeliч masterleri polur тајыnsylaryч, komandirlerliч polgaş politazyldaksylaryч роор турарында евес, pistiң sosialistyч ылетпырyвустуң тургускан бир тугаар cergeniң şeriо texnii-pile суы-le cepсеoлетtingeninde евес, хагып ооң paза бир кыштуч роор турары polза, Къзы Şeriо азысь connar-pile ең-ne cook polgaş ең-ne сагылас хагылаалыч роор, ол connar аңаа кансаар-таа ааж-чок ынак роор турарында, ооң кыштуч роор турары polза, Къзы Şeriоni bolşevik namdan polgaş Sovet erge-

садыгдан, Ленин, Сталиндан тургускаһында, ооң куһтуой роор турарь полза, Къзыл Шериотни пролетар революзунуң алдарлыой полковотсузу Улуой Сталин, ооң җылысь суруксузу—Совет Евилелиниң маршалы К. Е. Ворошилوف удурттур турарында полур.

Къзыл Шериотниң кузу ругу азылысь соннар-pile ооң узылвес, хан-тамьындан хань холваалыой турарында. Советтинң арат соннарь родунуң җериин кансаар көрүр турар тугаһында еҗ Сталинның сугаалааны полза:

„Арат соннуң талазындан җериотге piste ыскаҗ җак ындыой ынакшылдыой полгаҗ садыҗ соваар сорук телегеј кығында кайда-таа сок. Piste җериотге ынак, ону хундйлеп турар, ооң тугаһында садыҗ совар турар. Суге? Суге теерге, ылетпыррцин, тараассынар телегеј кығынга ең-не рааҗ-тај теергилерге евес, харып мурнунда кудар роор сорааҗ ам хосталган ылетпыррцин, тараассынарға азылдар peer родунуң җериин тургузур алганнар“.

Совет Евилелиниң кызыгаарып саза разыр кирген ризар езелекчилерге кайгамсыктыой Къзыл Шериот полгаҗ Талаһыны, Агаарны Къзыл флоттарь маадырылыой согуушкунну перип, сылса җаар турар. Таһынының җөддеринде сус-сус муң гитлерлиот ыттар поттарының хөөрын тырканнар. Маадырылыой Къзыл Шериот-pile таварыскаҗ, муң-муң фашистыой узар-хемелер Советтинң черинде сылса тузур, piston curtтуң ериктерин толганган талаһылар тувынде тыскайлен сыдар.

Къзыл Шериот полгаҗ Къзыл Флот полза, Советтин арат соннарының талазындан ругу тузаламсыны организастар турар кансаар-таа ааж-сок рызыой, куһтуой tetkimceni ар турар. Pistin uluoy рааҗтыңсывысь еҗ Сталинның 1941 с. јулдуң 3-те салган кыжыгығынга хары кылдыр улустуң орол-

cen şeriin хөј-хөјү-pile turguskulaan. Tajzъnnъң тыр ezeleen cerlerinde partizannъң otrjattarъ turgustunup, olar ында tajzъnnarga şьdazьr ar-ga cok perge pajdaldarnъ tavarъştьrъ, pistiң төreen curttuvustuң pajlaan olarnъң azьoлаar argazьn cok poldurup turar, „Arat connuң py-gy kuzьn—tajzъnnъ cьlca pazaryn-ce! Pistiң tiilelgeviş teeş, purungaar“—ter eş Stalinнъң кьјдьгьн saja-saja azьlсь connar canгьs yн-pile хyleep algannar. Faşistьoј tarlakcьlarga udur jozuluoј pygy arat connuң, ada curttun tajьнъ роор turar.

Orus ulus podunuң төreen curttu teeş, ооң хатаарьşpas ergezi teeş, ең-ne маадьrlьoј tem-issezip coraanьнъң yleger turzulгазь төegyde eveseş eves.

Anglinъң pir uluoј politiktioј azьldakcь kizizi Ilojt Dzordz mьnca ter cugaalaan: „Rossija pol-za, ciigi-pile şurgup kire perip polur curt, ьн-dьoј polza-taa, onu ezelep aльrъ perge. Rossija öske curttuң tajzъnnъга kazan-taa ezeledip corvaan. Ol curt polza, ьnaar kire perip polur, ьндьoј polza-taa, oorttan uştunup yneri koncuoј perge“—teen.

Aңaa nemestiң ezelekileri kaaş udaa şen-ettingen. Orus ulus tooş tulcuuşkununga cьlca şaptьrgan nemestiң „ььt sekterin“ podunuң cer-inden yндыr sьььrgan. Orustun şerii cedi cьl-dьn tajьнъга Fridixtiң şeriinge ölymnyoј uluoј soguuşkunnu pergen. Orustar pygy telegejniң pir tugaar imperialistioј tajьнъга avstro-ger-mannъң şeriin cьlca şaar turgan. Sovet respu-blikтъң аньjak Кьзыl Şerii ekki cepseoјlettingen nemestiң interventilerin puzarь-pile yндыr sьььrgan. Ol yjeden peer Sovettiң uluzu sosialis-tьoј turguzuuşkunnuң caagaj oruun erttip kel-gen. Sovet Evileli kyştьoј industrialdьoј curt

polgan. Sovetini arat connarini kamgalaar polgaş kamgalanır cyvezi-taa par, kamgalaar uluzu-taa par.

Ekki cepsellettingen Kızı Şeriatlı polgaş Talajni Kızı Flottuı, telegej kında eñ ekki tankalarlı polgaş Aaar Flottuı, Lenin—Stalinni namın teskindir sıbjkattıkan, azılc connarini mergezeen ugaanni paaştıncı polgaş ennu—eş Stalinga paaştatkan Sovet Evilelini ulustarı Sovetini curt teviskeerin-ce şurgup kirip kelgen gitlerliı tevecileri, gitlerizmi uzutkaar.

Germannı faşistarı tajni curttakıların, Kızı Şeriatlı tutturan, palolatkan tajncıların polgaş komandirlerin xilincektep, adır poolar ölyup turgaş, Sovetini arat connarın korgudarın, oñ temisselge kyzel soruun sıgarın oraldaır turarlar. Po tugajnda tajni toñ aldaan: olar pottarini araattan coru-pile sovet kizi pyuzynı cyreende көр хену cok coruktu ulgattır turarlar. Örttetken, yreen xoorajlar polgaş turlaqlarını tugajnda, pisti uruı tarıvıstı ölyup cidirgen tugajnda, pisti kadajlarıvıstı polgaş uruqlarıvıstı küstep kuscyleenini tugajnda, pyu-le kem puruu cok kizilerni xilincekteen tugajnda Sovetini patriotcuları kam-xajra coru-pile özeenin olardan alır. Kızı Şeriat-pile kadı tereen curttun kamgalaarın-ce Sovetini pyu arat connarı ködyrup yngen, olar faşizmi sıca şaar uzutkavaze podunı xolundan cepsen cer-le salvas.

Gitlerliı Germanga udur tajni aar perge, yr, kadı toşkun polur tep cyveni pilip turarıs. Ol tajni pisti ulustan kadı rızı, şdamıkkaj coruktu negeer appaar. Şıngı koraldar poluru am-taa cajlaş cok. İndı polza-taa, Sovetini ulustarı faşizmi sıca şavar

udurttukcularь—Tixon Pavlovic Bumaskofka polgaş Fedor Marlonovic Pavlovskij olarga Sovet Evillelniң maadьrlarь tep at tьvьskan.

Ada curttuң uluој tajьнь maadьrlarnь хун pyryde, şak pyryde teryp undyryp turar. Solun nar polgaş radio medeeleri polza, olarnьң maadьrlьoј tiilelgeleriniң tugajьnda medeelerni olarnьң tereideri, cook eңnykteri polgaş eş-өөrleri yrgylcy ap turar.

Picce lejtenantь Pavel Sergeefke kadajьnьң corutkan sagaazьnga pizeeni polza,—„Pavlik, men polza, picce lejtenantь Sergeef tep kizi tajьnьnьң ьttarьnga tolgandьr pyzeelettirgen polza-taa, olarnь koncuој ekki adьp poolap turgaş, uk pyzeeleşkinden uştunup yngen tep medeeni radio-pile tьңnadьm. Pir eves ol sen polzuңza koncuој-la eres tur-sen-aa!...“ tep pizeen.

Кьзыл Şeriојniң tajьncьlarьnьң maadьrlьoј coruktarьnga corgaarlangan, olarga өoryşky rajьr cedirgen sagaalar polza, tajьncьlarnь caa-caa tiilelgeler-ce хajьndьгьp, caa-caa maadьrlьoј хereker-ce кьjгьгьp turar.

Ol tugajьnda lejtenantь Nikolaj Vasilievic Voronofka oоң хereezen tuңmazь Kapьdan polgaş ol tuңmazьnьң aşşaa Antrej Slesarenkodan corutkan telegramьnda pizeeni polza:

....Pistiң ьnak Koljavьs seen, pistiң aas keziktiң tereen curttubus teeş, eres tidim, korgar cyrek cok tulcup turarьднь radio tamcьştьr tьңnadьvьs. Araattanzьoј faşistarga udur tulcup turgaş, sen palьoјlattьrgan polzuңza-taa, tulcuuşkunıңnu yrgylcylep, poduңnuң өorynge tuzalazьp, faşistьoј cьlannarnь cьda-pile кьra şan-cьp turgan tur-sen. Kolja, seen ada curтка şuut perdingeniңge pis corgaarlanьp tur-pis...“ tep pizeen.

Arat con-pile хань харьlzaalьoј polgaş oон

xereenge şuut perdingen Kъзыl Şerioıniñ tajъncыларь polza, faşistъoı araattannarga udur maadъrлыъ-pile tulcup, podunuñ cediışkinnerin polgaş maadъrлыoı coruktarъn pygy telegejge kajgadъp turar. Tereen curt polza, podunuñ tajъncыларьnga ideger, pajъrlap, Sovettiñ cerseenin mege kyş-şьdalynga cajgyлыş cokka pyzyrep turar. Sovettiñ arat conu polza, cyu-taa yrep şьdavas рьзъoı calъm-xaja ыşkaş. Ol arat con şьnnъoı xerek teeş temissezip turar, ыncangaş olar tiileer.

Tereen curt teeş, corudup turar tulcuuşkun-narga tajъncылар, komandirler polgaş politazыldakълар polza, eres tidim, şerioı talazы-pile maadъr, korgar cyrek cok coruktuñ yleger ci-zeen kergyzyр turar. Curt polza, podunuñ ool-darъnъñ maadъrлыoı coruun pedii-pile хyndylep, olarнъñ kajgamcъkтыoı xereen pygy uluska ugaadъp turar.

Sovettiñ kyrynezin uzutkap sandaratkaş, Sovettiñ ulustarъnъñ kyryne poop tuskaj turar coruun cok kылыр, olarнъ kandъoı-taa erge medel cok kuldar poldurup, olyrup kыragъn oral-dazыp kelgen nemes-faşistъoı teerveccilerge udur corudup turar ada curttuñ uluoı tajъnъnъñ izioı tulcuuşkunнарьnga kirgen Sovettiñ tajъncыларь polza, ol faşis teerveccilerge ulam-na şьngъь soguuşkunнарнъ perip turarlar. Faşistъoı хirlioı suoınuñ calgyъь polza, ulustarнъñ leninci-stalincъ pajъralъn jozugaar turguskan Sovettiñ хoј nacionalдыoı kyryneziniñ pedik хanazыnga şьdaşpajъn tedir ojttur şaptъьp turar.

Zaxarkin tep generalдыñ şerioı kezekteriniñ sөлgy tulcuuşkunнаръn corudup turgan cerin-ge, Sovet Evileliniñ maadъrъь kapitan Bacof polza, tajъncъь onaalganъ kyyssetpi-şaan, podu-nuñ tankazы-pile tajъnъnъñ 4 aar, 7 ciik tanka-

лагън урей устыргеş, nemestiң сазьгър каан турган узар-хемезин полгаş cys хире фаşистарнь узуткар сок кьлган.

Nemester ol maadyrnyң maşınazьn өörtte-dipterge-taa, oоң iştinge coraan tajьncьлар izlo maşınanьң iştinden ynmejın tajьnнь cьlca şavar coruun yrgylcylevi-şaan corup turgannar. Ыncangaş ol maadyрлар pottarьnьң korgar cyrek сок komandiri-pile kadь төreen curttunуң херееге амь-тьньн maadyрль-pile pergenner.

Maadyрльој Кьзы Şeriој polza, Sovettiң neftiz-in-ce, taraazьn-ce, хөвеңin-ce şurgup kirip ol-urgan tajьnньн огуун tuoлаан. Maadyрльој Кьзы Şeriој polza, Sovettiң хөј nasionalдьој ulustarьnьң куş-азьньн полгаş амьдьральн камгалар турар. Sovettiң ulustarь podunun pygy-le амьдьральн, pygy-le азьньн төreen curttu kamgalaarьнга peerin uoладырган. Төreen curt polza, ol coruktu niitti patriottuoј көдырлыуşkyn кьлдыр төгүр undyгүр турар. Ol төreen curt polza, төөгүнуң кандьој-taa perge minudunda Sovettiң ulustarьnьң өој-pylezin „podunun Кьзы Şeriin полгаş podunun Кьзы Flodun maadyрль-pile tetkip tuzalap турар pir eptioј yzylbes lager poldurup kelgen. Sovettiң тьль казан-taa амьгь ьşkaş ьндьој рьзьој турваан“ (Stalin).

Gitler полгаş oоң teerveccileri podunun pu-zar paak, teervecci planьнга Sovettiң curttun-dan nasionaldar arazьnьң өzeenneşkek coruun полгаş cөryзүр temissezir coruun тьр альр теп podap algannar. Ol tajьnнар caskannar.

Gitlercilerin—gevelscilerin Кьзы Şeriој cajлаş сок аştьрар, Sovettiң niittileli pustup тыş-ken tizip megelep турар culcuruuşkunnarь анаа-la фаşистьој nyugьл poop турар. Ol mege nyugьlge cyoј-le өске curttarьн арat connarь pyзүгеvejин

turar eves, Germannıń podunun-taa arat conu pyzyreves appargan.

„Къзы Şeriоnıń cedimce cok polgan cyulderi yletpyrccinner polgaş taraaccыnnarnыń evilin-taa, SSRE-niń ulustarыńыń ep-najыralыń-taa koşkatkan eves, харып ulam uluu-pile рьзыоl-лаан... Оl хамаан cok, харып SSRE-niń ulustarыńыń өоl-pylezin podunun Къзы Şeriinge, podunun Къзы Flodunga podun perdinip tetkip tuzalap turar pir eptioı, yrelves lager poldurgannar. Sovettiń тыль kazan-taa амгь ыşкаş, ындьоl рьзыоl turваан“ (Stalin).

Маадьрlьоl Къзы Şeriоl polza, tajзынныń халдааşкыннарын еrestii-pile ojtur шаар, ооң tiriоl кызып polgaş cepsek texniin uzutkap cok кыль-шаан, podu хун pyryde ulam-na рьзыгьр, камгаланьr coruktan кыстыу-pile udur soguuşkun peer coruk-ce ulam-na tylyktep kirip turar.

Ada curtтуң tajзынныń маадьrларыńыń хуреелeнi ulam-na kalварьr өзыр turar. Къзы Şeriоnıń gvardija kezekteriniń сань көвудep, nemes ezelekcilerge udur corudup turar кадьоl шыгьь tulcuuşkunnarnыń iştinden caa-caa gvardijalarteryp yнyp turar. Pedik aldar хавьjaa-ce көдырлup, podunun uluoı purungularыńыń eres maадьrльоl хевir tyrzyzy-pile хайныккан polgaş Leninniń tiilettirves nomnalыń şingeetken Sovettiń gvardijasыларьr polza, pistiń aldarльоl tiilelgevisti хандьrвь-шаан, podunun caa-caa кыşteri-pile tajзынньr сылca шаар, ооң cepsek texniin yrep, ооң planыń puzup turarlar.

Къзы Şeriоnıń gvardijasызьr polur teen kizi polza, podunun xostuoı erge-şeleezi teeş, төreen curtту teeş, arat conu teeş korgar cyrek cokka, шыдамьккажь-pile tulcur, tajзынга udur tulcup turar кадьоl шыгььь tulcuuşkunga podunun pygy кызып, ugaan-soruun. ханып, амь-

тынын peer узурлуој. Gvardijascь kizi frontuga polza, şerioŋniŋ eres maadyrlyoј coruktary-pile xyreelettingen turar, olarnыŋ tugajыn, teedi tuzaaldыoј kiziler kыдыr cugaalazыp, olarga Sovettiŋ arat conu corgaarlanыp turar. Ыncangaş pottaryныŋ iştikki moralдыoј kyşterin polgaş alдарлыoј tajыncь şынарн көгgyзyp turar gvardijascьlar-taa, aviatorcular-taa тытыр kelgen. Ol kiziler—uzar-cyyl polkalaryныŋ gvardijascь uzudkularы polur tur.

Sovettiŋ aviatorcularыныŋ alдарлыoј tiilelgerleriniŋ tugajыn nemes ezelekcilerge udur corudup turar ada curtтуŋ uluoј tajынныŋ tөөgyzynde temdeoŋleen. „Pistiŋ uzar-cyulyvys şыnar talazы-pile nemestiŋ uzar-cyulynden азыр turar, ыncarga pistiŋ alдарлыoј uzudukcularыввс korgar cyve cok tajыncьlar tep alдарлыoј polganar“ (Stalin). Tulcuuşkunnarda alдарлыoј stalin-cь aviatorcularыныŋ maadyrlyoј tiilelgeleriniŋ taŋзыз хун pyryde-le көvyдеp turar. Soviet Evileliniŋ maadyр Brinko—tajынныŋ on peş uzar-xemezini cыca шаар uzutkaan, gvardijascь kapitan Gorodnicef agaarga tulcup turgaş nemestiŋ vomva oktaar ses uzar-xemelerin polgaş şyurgedikci uzar-xemelerin cok кыыр uzutkaan. Gvardijascь uluoј politruk Sokolof—cysten хөј kattap tajыncь uzuduуşkun кылгаş, faşistарныŋ cedi uzar-xemelerin cok кыыр uzutkaan. Узудуку Kostыleftыŋ komандылаан kezeeniŋ uzudukularы kizi pyry-le peşten ebeeş eves nemes uzar-xemelerni cok кыыр uzutkaan. Sovettiŋ korgar cyrek cok uzudukularыныŋ cyoŋle camдызы polur Ivanof, Terexin, Bagrjansef, Mitin, Gorbacef, Talalaxin olar polza, agaarныŋ tulcuuşkunnunga orustуŋ syrlyoј soguуşkunun kalvaa-pile xereoŋleer coruktуŋ egezin salgan.

Tiilelge-pe, azь ɵlym-pe tep,—stalincь xartьgalarnьң jozuңu po tur. Olar polza, araattanьzьj pergen tajьzьnga udur sɵelgy тьньзь uzylgyze tulcup turgaş, pottarьнъң аньjak nazьнън tɵreen curttunuң erge-azьнън kamgalaan хыреşke sajьыльş cokka perip turarlar. Pistiң şerioј kezikterivistiң pir talakkь хазьзьzьnga (flangьzьnga) ajьыldьoј хora cedirer tep kelgen tajьнънъң uzar-xemelerin cok кьльгьн pistiң tavartтьр халдаар uzar-xemelerivistiң pɵlyunge taaskan. Pistiң tavartтьр халдаар uzar-xemelerivis agaar-ce kɵdyrlyp yngeş, tajьнънъң „Miserşmit—109“ tep attьoј iji sannьoј uzar-xemeleringe tavarьşkan. Pistiң tavartтьксь uzar-xemelerivisti ydep coraan şuyrgedekciler polza, nemestiң uzar-xemeleri-pile tulcup kίripken. Uk şuyrgedikciler pɵlyunуң komandiri gvardijась Kovas polza, tidimi-pile atakalap халдаaş, tajьнънъң uzar-xemelerin podunuң tavartтьксьларьnga саoјdatrajьн pargan. Eş Kovas polza, tajьнънъң soguuşkunun podun-ce şak ьnsaan uoјlandьrgaş, ol tulcuuşkunga амь-тьнъндан сагьла-таа, uk ydep coraan tavartтьр халдаар uzar-xemedен faşistarnьң kolonnazьн, nemestiң artilleriniң pozizin сьлсаşavarьн хандьrgan. Gvardijась, uluoј polit. udurttukcu eş Vinogradof polza, tajьzьnga udur paza-la ol хire eres tidimi-pile tulcup хыреşken. Eş Vinogradof polza, agaardan халдаp kelgen teerveccilerni pistiң pir koncuoј sugula ceribis-ce erttirves teeş, agaarga ooң oruun moondaktar, sɵelgy тьньzьnga cedir tulcup turgaş, maadьrlьь-pile ɵlgen.

Кьзы Şeriој polza, podunuң tajьнсь tugun tɵreen curttuң алдарь teeş хыреşke pottarьнъң аньjak nazьнън pergen, ada curttuң tajьнънъң maadьrlarьнъң murnunga megejttip jozulaar.

Sovettni arat conu polza, tereen curttun, xereenge şıncı polgan ooldarına rajıbn ceditir turar polgaş olarnı kajdamcıktoı maadırlıoı coruun kaza-taa utpas.

Kızıl Şerioı polza, podunuñ ınak polkovotcuzu eş Stalinnıñ praştalgazı-pile faşistarnıñ teerveccı şerioılerin cılca şavar coruun xun kelir tudum-na tıñzıdır turar. Pistin şerioıleribis polza, nemestın ezelekcilerin frontunun tıkka xej cerlerinde cılca şaar uzutkavı-şaan, şaar xaldaar coruun yrgılcılep turar.

Blañbja 1941 cıldıñ nojavrnıñ sœlynden egelep Kızıl Şerioı polza, Rostof-na-Donu, Tixvin, Eles, Rogaceı, Klin, Jaxroma, Solnece-gorsk, Istra, Venef, Stalinogorsk, Mixajlof, Epifan, Livnı, Efremof, Verxovje, Dubna, Bogorodis, Kalinin, Vısokovsk, Volovo, Aleksin, Şekinno, Ruza, Tarusa, Volokolamsk, Plavsk, Budogoş, Cerepet, Odoevo, Naro-Fominsk, Belef, Lixvin, Vısokinici, Novosil, Tim, Kozelsk, Ugotun Zavodu, Kerci, Feodosija, Kaluga, Kirıf, Mozajsk polgaş eške-taa on-on, cıs-cıs xorajlarnı, curttakcılıoı muñ-muñ cerlerni nemesfaşistıoı ezelekcilerinıñ tarlal xemdilgezinden xostar, ıt segi Gitlerniñ pıttıoı, aş, samdar, teerveccı şeriin cılca şaar, parıbn cık-ce tiilelgelii-pile sızvır kiirip par cıdar.

Janvarnıñ 23 xunynde Sovettni Informvurozundan, Kızıl Şerioıniñ paza pir uluoı tiilegezin carlap tıñnatkan. Oon ar kœerge, Songurarnıñ cıktıñ polgaş Kalinin frontularnıñ şerioıleri janvarnıñ 9-tan 22 ceditir 12 xonuk iştinde tajzınnarnıñ pızıqlaaşkıbnı yep kirgeş, eleen xej xorajlarnı polgaş curttakcılıoı 2.000 cerni xostar, 100 kilometir purungaarlaan tur. Ol arazında Kızıl Şerioı tajzınnarnıñ 350 yger-pozun, 52 tankazın, bronemaşınazın, 430

pulemjodun, 90 minomjodun, 740 avtomaşınazın, 480 motosikilln, 846 cadaq-tergezin, 20 radio stanzyzn, 26.145 minazın, 71.300 yger-poo oogun, 805.000 vintovka oogun, 355 temir-oruk vagonun polgaş oon-taa eske xej cyulderni ezelep algan polgaş nemesternin 17.000 soldat. ofisserlerin ulyrgen, paza pir kaaş cyzyn tudup algan.

Къзы Şeriqniñ tajnсыларь polza, kizi keer xepny cok tajzn-pile tulcup turgaş, şeriqniñ aldarlyq saagaj polgaş erestioj coruunun sanap cetpes xej yleger cizekterin pygy telegejniñ ulustarına kergyzyp turarlar.

Leningrat frontuzunda caalazyp turar general-major eş Fedjuninskijniñ 54 tugaar şeriiniñ kezekteri polza, 1941 c. 12 ajnyn 18-25 xynneriniñ arazında tajznnyñ Volxofka turgan pelyun uu-caza şaar cok kylan. Po pelykty sylca şarkaş, pistiñ pylaar algan cyulderibis polza: yger-poo 87, stanoktuq pulemjottar 47, xol pulemjottar 166, avtomattar 57, vintovkalar 600, tankalar 26, minomjottar 142, cyyk seertyr avtomaşınalar 200, patronnar 300.000 azby, yger-poo ooktar 18.000, minalar 13.000, granatlar 10.000, velosipetter (cadaq-tergeler) 400, paza şeriqniñ oon-taa eske et-xerengileri polur tur. Nemestiñ 6.000 azby soldattar polgaş ofisserlerin cok kylan. Tajznnyñ ezelelinden 32 suurlar, xoorajlarnь xostaan.

Sovettiñ arat conu polza, pottarınnyñ aldarlyq saagaj gvardiyasylarına rajzn cedirip turar. Gvardija polkalarınnyñ polgaş divizilerinin tajznny sylca sop, tiileeriniñ uran argalarında Kъзы Şeriq eerenip ar turar. Pistiñ kezekteribistiñ tajnсыларь polgaş komandirleri, gvardiyacь cadaq şeriqleri, gvardiyacь aattby şeriqleri, gvardiyacь uşuducularь tajznny kanca-

ar-taa aaj-cok cылca шаар узуткар турар тур, тај-
зынны шақ ыңсаар кыргыз хыдыр сок кылыңар!

Кызы Шериоңниң маадырлыгы удурланьышкы-
н, ооң роо-сөмзеениң саязыраңајын, ооң шы-
дамыккај тактигин полгаş тизинге цедир сөпсө-
ленир алган фашистыгы араатаннарга удур өлым-
ныгы тұлсуушкун кылыр, Улуу паşкы Сталинның
кыдырты-пйле көдырлыр унген Советтин 200 сая
арат соннарынның бир темнигы кыдыр сырыј кат-
тышканын таşтыккы сурттанын парлагалары кал-
ваа-пйле темдеглер турар.

Англиның солуннары полза, Кызы Шериоңниң
тугајын улуу-пйле мактап темдеглер турар.
„Обсервер“ солунның редактору Гарвин теп кизи
ук солунның мурнукукку суйлыңе— „Nemester
полза, поттарының салган сорулгазын цедир алы-
рынга пичии-таа төгүр сооқшалавааннар. Орустун
шерии полгаş кону полза, суй-ле өлымден
салданмас, кызымак суркылдыгы согуу-пйле евес,
харын амгы шаоңның тајынының аргазын ылар
пилриниң узурунда магадансыгы удурланьышкы-
нны кылыр турарлар. Орустарның удурланьышкы-
нны полза, тајзынга пезин магадансыгы кајгамсык
рооп турар. Механизастыгы тајынның амгы пай-
далын орустар полза, неместерден tudaktal цок-
ка пилир турарлар. Советтин узар-суйлы полгаş тан-
калары полза, тајзынга өлымныгы согуушкунну
перип турар“. Гарвинның оон ыңај пизеени пол-
за,— „Орустун алдарлыгы сагај согуу полгаş
удурланьышкынының тугајында национал-социалис-
тар тыкка хөј сывени сөелгы неделдер иштинде
пйле пергеннер. Ыңалза-таа, орустун сонунун
шитпирлигы согуу полгаş кур хөренгизиниң moon
сонгааргы согуушкуннарын олор поттарынга ру-
руны-пйле таварыштырар апаргана тур“—теен.

Кызы Шериоңниң полгаş партизанның се-

diişkinnerin Ameriktyñ parlalğazь paza-la ol
ьškaş onza kajğap temdeqler turar.

Кьзыл Şerioñniñ tiilettirves kuzynge idegellin
Indijniñ solunu pizip turar. „Bomvej Kronikl“
mьnсаar pizeen: „Rossija ьškaş şak mьndьoј
cirt-ce xaldaaşkьn kьlgan coruk polza, cyoј-
le kalсаарааньньñ aktьзь polur tur. Кьзыл Şe-
rioñni cok kьльр şьdaptar ьndьoј kыş cer-le cok.
Gitler podunuñ sөelgy polğaş şiitpirlioј pastьr-
arьньñ suurlarьñ salgan tur.“ „Trivjunnuñ“ şь-
jьp turarь polza, Sovettin uzar-cyyly faşistьoј
şerioјlerge өlymnyoј soguuşkunu perip turar.
Кьзыл Şerioј polza, şьngььзь-pile temissezip
turar. Pir eves Кьзыл Şerioñniñ sөelgy хунner-
de temissezip corup turarь ьškaş tajьньнь şak
ьnсаar corudar polza, Rossija-ce xaldaан Git-
lerniñ esti peer yjezi yr polvas tep pizip turar.

Кьdattьñ solunnarьньñ arьnnarьnda sugaa-
laаньndan ар көerge, Germannьñ sөelgy pas-
тьrарьñ Кьdatta idegep turar tur. „Czunjanziбao“
tep solunnuñ pizip turarь polza: „SSRE-niñ yze
tiileeri pyruny-pile хандьрттьngan. Gitler polza,
kalсаa corukka kirgen, ol polza, Gitlerniñ ky-
zynuñ tugajьnda sugaаar turar eves, хarьñ
kыş cogunuñ tugajьñ ileredip turar tur. Gitler-
niñ salgan sorulğalarь pottanmajьñ pargan.
Pygy ulustarnьñ sagьş setkili Sovet Evileliniñ
talazьnda. Stalinньñ кьjğьрьнь-pile SSRE-niñ
pygy ulustarь төreen curttun kamğalaarьñ-ce
kөdyrylgen. Кьзыл Şerioј polza, Gitlerniñ faşis-
тьoј şeriin cьлса şaar şьdaarь cajлаş cok tep
idegep turar-pis“—teen.

Кьзыл Şerioñniñ 1941 cьldьñ deкavr ajdan ege-
ler nemestiñ ezelekci şeriinge pergen kыştyoј
soguuşkunnarь polza, gitlerlioј şerioñniñ moral-
дьoј pajdalьñ ulam-na torajttadьp paskьratkan.

Germannьñ soldattarь polza, Кьзыл Şerioñniñ

dygu-le kuş şadalyň minnip, pottaryňnyň koman
dalyalyňnyň pygu-le kœergettinip meneergengen
cugaalaryňnyň, aazaaşkynnaryňnyň megeccizi
olaryňnyň karaanga kœstyp turar tur. Tajyň tyrgen
toostu peer tep podap turgan olaryňnyň seelgy
idegeli pustup turar.

Olaryňnyň murnunga orustunç uluq soogu, aş
polgaş olym am-taa tavarzъъ sajlaş cok.

Pygu soldat massanyň arazynda olaryňnyň podal
sagъъ kalcaa-pile onza paksъrap turar. Dekavr-
nyň pir tugaar carttъynda olaryňnyň aalyň-ce corut-
kan sagaalarynda pişip turarъ polza, kalcaa co-
ruunuň pyzyrel cogu tьъъňaj, pat paskъraanъ
polgaş oon cer-le yner arga cok polganъ toluzu-
pile ilerep turar. Germannyň şeriiniň maktan-
ъkъ curumu yrelip pustup egelep turar.

Yndezini-pile paksъraar coruktunç egezi ol.
Kъzy Şeriiniň soguuşkunu ulam-na tьъzaan
tudum Germannyň ezelekci şeriiojleriniň atkaar-
laarъ ulam ьňajlap turar, Kъzy Şeriiniň pol-
gaş partizannaryňnyň istep syryp cok kьъr coruu
ulam tyrgedeen tudum Gitlerniň maktanъkъ
teerveci şerii pьdarap, pustup, yndezini-pile
paksъrap cok polur. Şыngъъ polgaş kuştyoç taj-
zъň-pile temissezirde, pygu kuşty meœnner cъo-
gaş, iji tişti ьzъъngaş, nervъ polgaş şыngan
eetti tьъzъoç tutkaş temissezir polza, cyoç-le ьn-
caarda tajzъnnъ aъp tiilep polur—tep pisti
Lenin œoretken.

Kalcaarap tenij pergen tajzъnga udur Tœreen
curt teeş, at-aldar teeş, xostalga teeş corudup
turar ada curttunç ьdъktyoç tajzъňnga Sovettin
patriotcu kizi pyrzyzy Tœreen curttununç œzeen-
nioç tajzъnnъň cыca şavar xereenge tuzalazъr
cûrukka canđъs kuştyoç, kyzel-soruktuoç, sagъş
setkildioç turşup temissezir.

Faşistъoç araattannaryňnyň pistinç curttuvuđ-ce

xaldap şurgaan kalcaa coruun cылca şavarь pistiң arat connarьвьстьң tөөgyzyngе kajgam-cьk maadyrььoј, tiilettirves patriotizmнң kuzyn ileredip хereccileen caa uluoј tiilelgezi polur.

Pisterniң tiileeribis polza, maadyrььoј arat connarnың kuzu төnmes, хemceep cetpes uluunda, Sovettiң tajьncылар pyryzynde uluoј Sovettiң arat connarьның kuştyoј cyree pyrgettinip siңnikken sop turarьnda, saja-saja cyrekter caңgьs kuşte—өzeenniң tajьннъ cылca şavar tep kuzel-sorukta kattььp алган turarьnda.

Pisterniң tiileeribis polza, şьnnьoј хerek teeş temisseзіp, ada curttuң tajьнн corudup, pygy-le murnakcь kizi төrelgettenniң niltti tajьннга udur temisseзіp turarьвьста.

Pisterniң tiileeribis polza, tajьн-pile temiselge aştььp tiilettirer tep cyve tanьvas, Sovettiң pygy arat connarьн tiilettirves caңgьs mege kuş kьдыr sьrьj kattьştьrgan, tulcuuşkunnarga kaңnalар pььkkan volşevik nam pisti udurtup paaştap turarьnda.

Pisterniң tiileeribis polza, pistiң arat connarьвьстьң tiilelgeziniң genialdьoј organizacьzь Uluoј Stalin pisterni udurtup paaştap turarьnda.

T O P C U Z U

Агън.

1. Occurbaanak —Lenin-pile Stalin—Къзы Şeriqniñ praştyn-cylarǵ polǵaş organizaцсылары	3
2. Tolǵar-ool —Uletpyrecinnernin Къзы Gvardijazyndan toктаamal Къзы Şeriqge şilceent	17
3. Occurbaanak —Хамаатты тајыпнын yjezinde Къзы Şeriq-nin tiilelgeliq temisseli	20
4. Zamba-lyndyp —Къзы Şeriqnin aldarlyq polkovotcu'ary	36
5. Sagaan-ool —Curttu industriaцzastaany polǵaş Къзы Şeriqniñ saa texnik-pile cepseq'engeni	52
6. Occur —Къзы Şeriq—Sovettin arat connaryнын tereen oqlu	57
7. Lopsan —Къзы Şeriq polza, nasional ulustaryнын xostuq erge-şoleezitniñ kamgalaksyzy	62
8. Talǵanсык —Къзы Şeriq polǵaş Тыва Arat Respublik	73
9. Pyрву —Tereen curt teş, oñ at-aldary, хамлаарыpas ergezi teş Къзы Şeriqnin temisseli	79
10. V. I. Belof —Къзы Şeriq ada curttun xostalgalyq тајып-нын хунnerinde	84

Харьссалгайың редактор Оссурванак.
Мндыретин харгалзаан Рајыр.

Кур. ном согаал хьнаксызының төлеези О—137.

Сагьың № 81. Парлаар ама — 3¹/₄.
1942 с. январ 21-де өрылгеге перген.
1942 с. феврал 2-5 хыннеринде парлап тооскан.
Хемсее 5x8. Тиразь 5000.

Кызы, Кыртүпograf, Шетинкин, 5.

Øritee 35 kóp.